

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESĀ, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE

Latviešu valoda: LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU UZKRĀJUMI

Angļu valoda: SAVINGS OF LATVIAN POPULATION

BAKALĀURA DARBS

Autors: Profesionālās bakalaura studiju programmas

Finanšu menedžmenta

Nepilna laika klātienas studente

Linda Bērziņa

Stud. apl. Nr. lb12174

Darba vadītājs: Dr. ekon., profesore Ramona Rupeika-Apoga

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Darba mērķis ir, pamatojoties uz publiski pieejamiem pētījumiem, publikācijām, statistisko datu analīzi par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem, konstatēt Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas tendences, zināšanas šajā jomā un ietekmi uz Latvijas ekonomiku, izstrādāt priekšlikumus attīstības veicināšanai un pilnīgākas iedzīvotāju izpratnes par uzkrājumiem veicināšanai.

Autore veica aptauju par uzkrājumu veidošanu, lai izpētītu aktuālās uzkrājumu veidošanas tendences un zināšanas. Aptaujā piedalījās 185 respondenti ar vidējo vecumu 34 gadi.

Tika analizēti FKTK un OECD dati, lai noteiktu uzkrājumu veidošanas tendences. Darba apjoms ir 61 lappuse, 16 attēli, 3 pielikumi. Izmantotās literatūras un avotu saraksts sastāv no 31 ieraksta.

Atslēgvārdi: uzrājumi, uzkrājumu veidošana, noguldījumi, krājkonti, uzkrājošā apdrošināšana, pensiju fondi, finanšu pratība.

ANNOTATION

The aim of this thesis is to recognize trends of making savings of Latvian population, their knowledge in this field and impact to Latvian economy, basing on publicly available researches, publications and statistical data analysis of savings of Latvian population, make proposals for development encouraging and for complete population understanding for saving promotion.

The author conducted a survey about making savings to explore actual trends of making savings and knowledge. 185 respondents were involved in the survey with an average age of 34 years.

Financial and Capital Market Commission and the The Organisation for Economic Co-operation and Development data were analyzed to determine trends of making savings.

The total amount of the paper is 61 pages, 16 pictures, 3 appendixes. The bibliography contains 31 entries.

Keywords: savings, making savings, deposits, saving accounts, saving insurance, pension funds, financial knowledge.

SATURS

IEVADS	5
1. Uzkrājumi un to būtība	8
1.1. Uzkrājumu veidošanas nozīme un nepieciešamība.....	11
1.2. Uzkrājumu veidi	12
1.3. Uzkrājumu veidošanu ietekmējošie faktori	18
2. Uzkrājumu veidošanas iespējas Latvijā.....	21
2.1. Latvijas finanšu tirgus sniegtās iespējas uzkrājumu veidošanā	21
2.2. Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas statistika	27
3. Latvijas iedzīvotāju zināšanas un paradumi uzkrājumu veidošanā	35
3.1. Zināšanu līmenis un tā ietekme, veidojot uzkrājumus.....	36
3.2. Uzkrājumu veidošanas paradumi un tendences	38
3.3. Uzkrājumu veidošanas ietekme uz Latvijas ekonomiku.....	44
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	48
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	53
PIELIKUMI.....	56
1. pielikums. Latvijas finanšu tirgus dalībnieki	56
2. pielikums. AS “Swedbank” uzkrājuma bērna nākotnei infografika	57
3. pielikums. Aptaujas anketa “Uzkrājumu veidošana”	58

IEVADS

Darba tēma: Uzkrājumi un to veidošana ir bijis aktuāls jautājums visos laikos, neatkarīgi no tā, kas tiek uzkrāts jeb kas ir uzkrājumu objekts, sākot no graudiem līdz pat zeltam. Veidot uzkrājumus, lai izdzīvotu ir cilvēkā iekodēta tieksme jau no pašiem pirmsākumiem, bet mūsdienās uzkrājumu veidošana civilizētās valstīs vairs netiek uztverta kā vitāli svarīga. Šobrīd pasaule piedzīvo laikus, kad viss ir pieejams uzreiz – cilvēks nopelna naudu un uzreiz to tērē savām nepieciešamībām, bet ne katrs mēdz veidot uzkrājumus. Tēmas aktualitāte ir liela, jo veidot uzkrājumus, neatkarīgi no tā cik tiek nopelnīts, ir svarīgi no dažādiem aspektiem, sākot jau ar personīgo finanšu drošību un beidzot ar tautsaimniecības attīstību. Uzkrājumus var veidot ne tikai kā drošības garantu nākotnē neparedzētiem gadījumiem, bet arī konkrētiem mērķiem. Atkarībā no šiem mērķiem un personīgajām zināšanām finanšu jomā, attiecīgi iespējams izvērtēt piemērotāko uzkrājumu veidošanas veidu. Tēmas problemātika ir tāda, ka Latvijas iedzīvotāji veido uzkrājumus salīdzinoši mazā apjomā vai arī uzkrājumu veidošanai neizmanto finanšu pakalpojumus, informācijas un zināšanu trūkuma dēļ. Darba autore izvēlējās šādu tēmu, jo šī brīža situācija sabiedrībā lielākoties aicina patērēt, tiek piedāvāti dažādi kredīti, līdz ar to, iedzīvotāji ir tendēti uz tērēšanu, bet par uzkrājumiem un to veidošanu netiek pienācīgi padomāts.

Darba mērķis: bakalaura darba mērķis ir, pamatojoties uz publiski pieejamiem pētījumiem, publikācijām, statistikas datu analīzi par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem un uz autores veiktās aptaujas rezultātiem, konstatēt Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas tendences, zināšanas šajā jomā un ietekmi uz Latvijas ekonomiku, un izstrādāt priekšlikumus attīstības veicināšanai un pilnīgākas iedzīvotāju izpratnes par uzkrājumiem veicināšanai.

Darba uzdevumi:

1. Izpētīt teorētiskos materiālus par uzkrājumiem, to veidošanas būtību un nozīmi.
2. Izpētīt uzkrājumu veidošanas veidus, to savstarpējās atšķirības.
3. Izpētīt uzkrājumu veidošanu ietekmējošos faktoros.
4. Izpētīt un analizēt uzkrājumu veidošanas iespējas Latvijā, balstoties uz komercbanku, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas un citiem publiski pieejamiem datiem.

5. Analizēt un izvērtēt Latvijas finanšu tirgus sniegtās iespējas uzkrājumu veidošanā, liekot uzsvāru tieši uz finanšu pakalpojumiem, ko piedāvā lielākās Latvijas komercbankas pēc noguldījumu apjoma.
6. Apkopot un analizēt statistiskās informācijas datus par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanu.
7. Veikt Latvijas iedzīvotāju aptauju par uzkrājumu veidošanu un analizēt aptaujas rezultātus, lai noskaidrotu aktuālo situāciju.
8. Izvērtēt Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas tendences un zināšanas.
9. Izstrādāt priekšlikumus iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas attīstības veicināšanai un iedzīvotāju zināšanu līmeņa celšanai finanšu jautājumos, kas skar uzkrājumu veidošanu.

Darba struktūra: Darba pamatdaļa sastāv no trim nodaļām un tām pakārotām apakšnodaļām. Pirmā nodaļa ietver uzkrājumu un to būtības izklāstu, t.sk., teorētisks uzkrājumu veidošanas un to nepieciešamības pamatojums, uzkrājumu veidu klasifikācija un uzkrājumu veidošanas ietekmējošo faktoru apraksts. Otrā nodaļa sevī ietver praktisku pieeju uzkrājumu veidošanas iespējām Latvijā, aplūkojot un analizējot Latvijā pieejamos finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai un statistiku par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem, lai konstatētu tendences. Trešā nodaļa veidota tā, lai analizētu Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas tendences, zināšanas un ietekmi uz Latvijas ekonomiku, pamatojoties uz autores veiktās aptaujas rezultātiem un publiski pieejamiem pētījumiem. Darba struktūra veidota tā, lai, analizējot Latvijas iedzīvotāju uzkrājumus no dažādiem aspektiem, varētu veikt secinājumus un izvirzīt konkrētus priekšlikumus.

Pētniecības metodes:

- teorētiskās literatūras un interneta resursu analīze finanšu un personīgā budžeta jomā;
- statistiskā analīze:
 - vidējie lielumi;
 - salīdzināšana;
 - grafiskais paņēmiens;
- aptaujas veikšana.

Pētījuma periods: darbā tiek atspoguļotas jaunākās tendences par laika posmu 2013. – 2015. gads, kā arī atsevišķi dati par 2016. gadu. Pētījumā atsevišķi dati ir atspoguļoti arī par laika periodu 1995. – 2015. gads, lai parādītu attīstības tendences ilgākā laika griezumā (vai kādos konkrētos laika periodos) un sniegtu dziļāku ieskatu aplūkojamā tematā.

Izmantotās literatūras un datu avota raksturojums: Darba autore ir izmantojusi zinātniskās literatūras avotus, FKTK datus un pārskatus, Latvijas komercbanku datus, internetā pieejamos materiālus.

1. UZKRĀJUMI UN TO BŪTĪBA

Ikviens reiz ir dzirdējis par cilvēka vajadzību piramīdu, par cilvēka prioritātēm un nepieciešamībām. Cilvēks ir unikāls savā būtībā un neatkārtojams, tomēr visai cilvēcei un sabiedrībai kopumā ir daži fundamentāli vajadzību pamati, bet jāatceras, ka vajadzības nav tas pats, kas vēlmes. Vēlmes ir katra individuālās izpausmes, alkas pēc kaut kā, cerības kaut ko sasniegt, iegūt. Vajadzības savukārt tiek balstītas uz nepieciešamību izdzīvot. Abrahama Maslova vajadzību piramīda parāda to, kas ir cilvēka primārās, un, kas sekundārās vajadzības. Kā pamats šajā piramīdā tiek liktas fizioloģiskās vajadzības – barība, ūdens, gaiss, miegs. Tālāk šajā hierarhijā seko drošība – aizsardzība un vajadzības, kas balstītas uz izdzīvošanu nākotnē. Tā arī veidojas dzīva cilvēka vajadzību fundamenti – fizioloģiskās vajadzības un drošība, kam tālāk pa līmeņiem attiecīgi pievienojas arī sociālās vajadzības, sociālā atzinība un pašīstenošanās.

Nedaudz senākā pagātnē aplūkojot šo teoriju, drošība, kā otrais svarīgākais vajadzību līmenis, asociētos ar nedaudz savādāku pieeju kā mūsdienās. Šobrīd ar vārdu “drošība” cilvēkiem saistās ne tikai jumts virs galvas, miers valstī vai tiesības uz aizsardzību, bet arī finansiālā drošība. Sabiedrībā, runājot par finansēm, ir izplatījies termins “drošības spilvens” – garantija neparedzētiem gadījumiem, kas mazina negatīvo seku ietekmi. “Drošības spilvens” ir epitets finanšu drošībai. Kas veido šo „drošības spilvenu”? Galvenokārt naudas uzkrājumi.

Laika gaitā cilvēki ir krājuši dažādas lietas ar mērķi, ka tās nākotnē noderēs, pienākot sliktākiem laikiem. Vēstures līkloči kalpo kā mācība - nekad nevar zināt, kas gaidāms un cilvēkam jābūt nodrošinātam dažādām negaidītām situācijām.

Krāšana - tā ir darbība, kuras rezultātā veidojas kaut kā uzkrājumi ar mērķi tos izmantot nākotnē, bieži vien tieši neparedzētiem gadījumiem.

Uzkrāšana mūsdienu izpratnē saistās ar naudas līdzekļu uzkrāšanu. Uzkrāšana ir bijis aktuāls jautājums visos laikos - cik krāt? kā krāt? un tamlīdzīgi jautājumi nodarbina ne vienu vien prātu. Un tikai katrs pats var nonākt pie savas atbildes, jo visi šie jautājumi izriet no dažādiem personiskiem aspektiem.

Naudas līdzekļu uzkrājumi tiek veidoti ne tikai, lai īstenotu drošības vajadzību, bet lai īstenotu citas vajadzības, kas izriet no individuālām vēlmēm. Kāds veido uzkrājumus, lai nākotnē par šiem uzkrājumiem iegādātos auto, bet kāds cits veido uzkrājumus, lai vecumdienās sev nodrošinātu cienījamu pensiju. Cik cilvēku, tik vēlmju un iespējamo variantu.

Uzkrājumu būtību var atspoguļot, par pamatu ņemot iepriekšminēto un to papildinot ar būtiskām niansēm - uzkrājumi var tikt veidoti dažādiem mērķiem, bet kā primāro uzkrājumu mērķi var saukt tieši drošības vajadzību. Bieži vien cilvēki visas savas vēlmes un vajadzības nespēj uzreiz īstenot, nepietiekamu naudas līdzekļu dēļ. Dažkārt cilvēkiem visvienkāršāk šādā situācijā šķiet rast risinājumu, paņemot kredītu, ko arī liela daļa cilvēku izmanto. Bet ne visi cilvēki vēlas uzņemt kredītsaistības, tāpēc mērķtiecīgi veido uzkrājumus.

Naudu iespējams uzkrāt, jo tā jau no saviem pirmsākumiem pilda ne tikai norēķinu līdzekļa funkciju, bet arī uzkrāšanas funkciju.

Nauda pilda tādu funkciju kā bagātības uzkrāšanas un saglabāšanas līdzeklis – iedzīvotāji un uzņēmumi vienu daļu no saviem ienākumiem iztērē tūlīt, lai samaksātu par tirdzniecības darījumiem. Otru ienākumu daļu viņi pārvērš īpaša veida aktīvos, to uzkrāj. Cilvēki savu bagātību var glabāt arī dažādās citās formās, viņi var iegādāties dārglietas, mākslas darbus, nekustamo īpašumu, akcijas un obligācijas.

Cilvēki var nevēlēties iztērēt uzreiz visus savus ieņēmumus, bet gan kādu daļu no tiem uzkrāt patēriņam nākotnē. Sabiedrībā, kurā naudu nelieto, tas būtu diezgan problemātiski un neizdevīgi, jo tad galdniekam būtu jāuzkrāj daži galdi, ko vēlāk varētu apmainīt, bet ārsts vai jurists nevarētu uzkrāt neko, jo viņu pakalpojumi nav aptaustāmi. Nauda atrisina šo problēmu. Cilvēki savu naudu, bagātību var uzglabāt, piemēram, iegādājoties vērtīgus mākslas darbus, akcijas, obligācijas, arī nekustamo īpašumu. Zelts ir pasaulē vispāratzīts vērtības mērs jau gadsimtiem ilgi, un lai gan tā nozīme finanšu pasaulē mazinājusies un tā cena ir svārstīga, daudzi joprojām dod priekšroku zeltam kā uzkrāšanas līdzeklim. Šī būs naudas uzkrāšana naturāli lietiskā formā. Naudas uzkrāšana un glabāšana bankā ir naudas uzkrāšana naudas formā. Kuru variantu izvēlēties – ir katra cilvēka paša ziņā. Abām formām, protams, ir gan pozitīvas, gan negatīvas puses. Stihiskas dabas nelaiemes gadījumā nauda, kas ir ieguldīta dažādos materiālos labumos (automašīna, māja utt.) var tikt neatgriezeniski iznīcināta. No šāda skatījuma pareizāk būtu naudu uzglabāt bankā, kas turklāt nestu peļņu. Pozitīvs moments uzkrāšanai naudas formā ir arī tas, ka naudas uzkrāšana bankā rada nepieciešamo rezervi naudas apgrozībai un tās daudzuma regulēšanai. Taču arī šeit var rasties problēmas, no kā arī cilvēki baidās un nevēlas savu naudu noguldīt bankās. Naudas īpašnieks baidās no inflācijas, kad nauda zaudē savu vērtību un par to summu, kas jums tagad ir, vairs nevar nopirkt to pašu un tikpat

daudz kā varēja agrāk. Tātad naudas vērtība un līdz ar to pirktspēja var mainīties. Preču un pakalpojumu cenu paaugstināšanas gadījumā naudas pirktspēja samazinās.¹

Nauda ir ļoti praktiska lieta, kas palīdz mums apmainīt mūsu darba spējas, zināšanas un idejas pret konkrētām mūsu dzīvē vajadzīgām lietām, tādām kā maize, elektrība, transports u.tml. Tajā pašā laikā nauda mums bieži vien nozīmē vairāk nekā vienkāršu apmaiņas mehānismu. Tieši šeit spēlē ienāk mūsu emocijas, un nauda iegūst pat nedaudz maģisku nokrāsu.²

Kad cilvēki pēkšņi saņem vairāk naudas, zināšanas par to, kā apieties ar šo naudu un kā to gudri pārvaldīt, nenāk pašas par sevi. Mēs visi esam dzirdējuši par sporta vai mūzikas zvaigznēm, kas pēkšņi nopelnījušas lielu kapitālu, bet tikpat ātri to arī zaudējušas. Tas pats bieži notiek ar cilvēkiem, kas laimējuši lielu naudu loterijā. Lai gudri pārvaldītu un paturētu naudu, vajadzīgas zināšanas un sapratne par to, kā tā darbojas. Jebkurš bagāts cilvēks, kurš spējis saglabāt savu bagātību laika gaitā, tam piekritīs.³

Vēsture rāda: ja cilvēki nezina, kā darbojas nauda, viņi reti kad bijuši spējīgi paturēt savu naudu ilgstoši.⁴

Daudzi cilvēki domā, ka naudas krāšana un ietaupījumi ir tas pats, kas ieguldījumi un spekulācija. Tas nav pareizi.

- Krāšana un ietaupīšana nozīmē, ka Tu mēģini sakrāt noteiktu summu, ieguldot savu naudu finanšu pakalpojumos ar ļoti zemu zaudējuma risku. Tādu produktu ienesīgums ir ļoti zems, un Tava nauda lēnām, bet droši ar laiku vairojas.
- Ieguldījumi notiek tad, kad Tu ieguldi savu naudu finanšu pakalpojumos ar noteiktu zaudējuma risku, bet arī ar noteiktu cerību, ar laiku piedzīvot lielāku naudas pieaugumu un tās pavairošanos.
- Spekulācija ir tad, kad Tu iegādājies ļoti riskantus finanšu produktus ar cerību piedzīvot ļoti lielu un ātru pieaugumu īsā laikā.⁵

¹Svetlana Saksonova. *Nauda, tās veidi un funkcijas (e-grāmata)*. Pieejams:

<http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16581>(skatīts 01.11.2016)

² Verjē T. Finanšu fitness. – Rīga: Nordik, 2005. - 18. lpp.

³ turpat 19. lpp.

⁴ turpat 20. lpp.

⁵ turpat 69. lpp.

1.1. Uzkrājumu veidošanas nozīme un nepieciešamība

Kopš seniem laikiem cilvēki ir domājuši ne tikai par to, kā šodien paēst, bet arī par to, vai šā gada raža pabaros ģimeni līdz nākamai ražai un ko tad, ja nākamgad būs sliktāka? Tā tika veidoti pārtikas un saimniecības preču krājumi drošībai un arī neparedzētiem gadījumiem. Saimnieciskajās attiecībās vairāk ienākot naudai, arī sudraba un zelta dālderu sāka pildīt ikdienā neaizskaramo finanšu rezervju lomu. Jebkuri uzkrājumi (pārtika, citas preces, nauda) nodrošina aizsardzību pret negaidītiem pavērsieniem nākotnē. Tāpēc arī par naudas uzkrājumiem ir jāsāk domāt laikus – no pirmajiem regulārajiem ienākumiem būtu vēlams kaut nelielu daļu naudas līdzekļu atlikt (nošķirt) no ikdienas tēriņiem, lai veidotu naudas rezervi jeb t.s. finanšu “drošības spilvenu”. Eksperti iesaka uzkrājumiem ik mēnesi atlikt 5 – 10% no ienākumiem, taču var sākt ar mazāku naudas summu, ar laiku to palielinot.¹

Daži izteikumi, kas atbild uz jautājumu “kāpēc krāt?”:

- Bagātu dara nevis ienākumi, bet uzkrājumi.
- Krāšana iepriecina un nemaz nav grūta – to var ikviens.
- Savu viedokli un uzskatus par krāšanu varat mainīt jebkurā brīdī.
- Krāšana padara par miljonāru.²

Neviens nekļūst bagāts tāpat vien, ka daudz pelna. Bagātība rodas, paturot naudu sev, to neiztērējot. Patiesībā līdz ar ienākumiem pieaug dzīves līmenis, un cilvēkam vienmēr nepieciešams tieši tik daudz, cik viņam ir.³

Būtisks faktors, kāpēc nepieciešams veidot uzkrājumus, ir jau iepriekš minētais – nākotnes drošības garants. Ņemot vērā to, ka ekonomika nestāv uz vietas un mūsdienās jebkura nozare ātrāk vai lēnāk, bet tomēr virzās uz attīstību, jāsaprot, ka nekas nav pastāvīgs, viss ir mainīgs un jebkuram cilvēkam jāreķinās ar dažādām situācijām un iespēju, ka nākotnē var būt nepieciešami uzkrājumi neparedzētām situācijām.

Uzkrājumus nepieciešams veidot, lai nodrošinātu ne tikai finansiālo drošību nākotnē, bet arī personīgo labklājību. Uzkrājumi kalpo ne tikai kā „drošības spilvens”, bet arī kā dzīves kvalitātes uzlabotājs pensijas vecumā. Ņemot vērā to, ka ikviens vēlas vecumdienās saņemt

¹ *Ābece*. Pieejams: <http://www.klientuskola.lv/lv/abece/bazes-klients.html> (skatīts 01.11.2016)

² Šēfers B. Ceļš uz finansiālo brīvību. – Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998. - 141. lpp.

³ turpat 141. lpp.

pieklājīgu pensiju, par to nepieciešams domāt laicīgi. Šī brīža situācija valstī liek rūpīgāk apdomāt nākotnes scenārijus, kas saistīti ar pensijas apmēriem, veidojot uzkrājumus vai tos neveidojot un paļaujoties vien uz valsts garantēto pensiju.

Finanšu eksperti ieteic, ka pirmajam solim jābūt: sakrāt noteiktu summu neparedzētiem gadījumiem vismaz 3 mēnešu algas apmērā. Naudas rezerves ir nepieciešamas, lai reaģētu uz negaidītām situācijām, tādām kā darba zaudējums vai slimība. Naudas rezerves vislabāk turēt finanšu instrumentos ar zemu risku un labu likviditāti. Laba likviditāte nozīmē, ka finanšu produktu var viegli un ātri pārdot, lai saņemtu naudu. Tādi ieguldījumi veidi ir naudas fondi un banku depozīti.¹

Daudzās pasaules valstīs, lai nodrošinātu ilgtspējīgu sociālekonomisko politiku, īstenoti dažādi uzkrājumu veicināšanas pasākumi. Sabalansēta tekošā ārējā saldo veidošanai ir svarīga nozīme ārējā līdzsvara uzturēšanā un finansiālās ievainojamības risku mazināšanā. Uzkrājumu un aizņēmumu izmantošana ieguldījumiem augstākas pievienotās vērtības preču ražošanā un produktivitātes paaugstināšana rada priekšnosacījumus ieņēmumu kāpumam nākotnē.

Mājsaimniecību uzkrājumi potenciāli var sniegt lielu ieguldījumu nacionālajos uzkrājumos, tāpēc mājsaimniecību uzkrājumu veidošanas paradumu izprašana var palīdzēt izskaidrot tautsaimniecības attīstības tendences.

Mājsaimniecību uzkrājumi ir svarīgi no finanšu stabilitātes viedokļa. Tiek nodrošināta ienākumu sadale, veidojot uzkrājumus straujas izaugsmes periodā, lai tos tērētu lēnākas attīstības posmos. Tādejādi uzkrājumi nodrošina mājsaimniecību finanšu stabilitāti ekonomiskās lejupslīdes posmā, labvēlīgi ietekmējot gan ekonomisko attīstību, gan banku sektora stabilitāti.²

1.2. Uzkrājumu veidi

Bagātību var saglabāt un uzkrāt divās formās: naturāli lietiskā un naudas formā. Nauda ir bagātība vispārējā formā, un prātīgs cilvēks to glabā bankā, kur tā vēl nemitīgi pieaug. Zemestrīce vai plūdi bagātību vispārējā formā neskars, bet naudas īpašnieks baidās no inflācijas.³

¹ Verjē T. Finanšu fitness. – Rīga: Nordik, 2005. - 64. lpp.

² *Uzkrājumi Latvijā*. Pieejams: https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/dm_2009-1.pdf (skatīts 03.11.2016)

³ Lībermans G. Nauda Inflācija. – Rīga: SIA “Kamene”, 1999. - 13. lpp.

Lai gan vairāku aptauju dati liecina, ka ekonomiskās lejupslīdes laikā arvien vairāk iedzīvotāju domā par uzkrājumu veidošanu, atlicinot nebaltām dienām, bankās veikto noguldījumu apjoms rāda, ka pretēji paustajai apņēmībai un mērķim uzkrāt, joprojām salīdzinoši daudz Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem izvēlas “glabāt naudu zeķē”, neizmantojot banku depozītus un citus finanšu instrumentus, kas ļauj gūt peļņu no veiktajiem uzkrājumiem un sniedz lielāku drošību.¹

Populārākais naudas glabāšanas veids ir turēt to mājās. Šā veida mīnuss ir inflācija, kas samazina naudas vērtību, turklāt nauda nav pasargāta arī no zagļiem.

Viens no populārākajiem naudas glabāšanas veidiem, lai to pasargātu no inflācijas un arī kaut ko nopelnītu, ir noguldīt to bankā. Noguldījumu var veikt gan depozīta veidā, gan pēc pieprasījuma. Šā veida priekšrocības ir tās, ka banka par noguldīto naudu maksā procentus.²

Ja līdz šim ienākumu uzkrāšana nav bijis viens no naudas izlietošanas paradumiem, var sākt vienmēr ar vienkāršāko – atvērt bankā kontu uzkrājumiem. Parasti bankas piedāvā iedzīvotājiem divu pamatveidu noguldījumu iespējas: termiņnoguldījumus un krājkontus.

Ja jau ir sakrāta naudas summa, tad, lai nezaudētu tās vērtību inflācijas dēļ, iespējams izmantot termiņnoguldījumu. Tas nozīmē, ka nauda tiks noguldīta bankā uz noteiktu laika posmu. Parasti tas var būt laika periods no 6 mēnešiem līdz 5 gadiem. Par šajā laika posmā noguldīto naudu iespējams saņemt procentus, kas termiņnoguldījumiem parasti ir samērā augsti, un, jo garāks noguldījuma termiņš, jo augstāki būs arī piedāvātie procenti. Svarīgi pievērst uzmanību tam, ka parasti, ieguldot naudu termiņnoguldījumā, to nedrīkst ņemt ārā līdz noguldījuma termiņa beigām. Ja tomēr rodas vajadzība pēc šiem finanšu līdzekļiem un nauda tiek izņemta pirmstermiņa beigām, banka var ieturēt visu procentu naudu un soda naudu par priekšlaicīgu izņemšanu.

Ja termiņnoguldījuma nosacījumi nešķiet pieņemami vai arī nav naudas summas, ko uzreiz noguldīt, iespējams bankā atvērt krājkontu. Šādā krājkontā var noguldīt naudu ikreiz, kad ir brīvi finanšu līdzekļi, kā arī, ja rodas tāda nepieciešamība, ir iespējams naudu vajadzības gadījumā izņemt, pāris diena iepriekš brīdinot banku. Jāņem gan vērā, ka krājkontiem, no

¹ Svetlana Saksonova. *Indivīds kā patērētājs (e-grāmata)*. Pieejams:

<http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16580#ch3242> (skatīts 01.11.2016)

² Apsītis Ģ., Aščuks I., Cērps U., Kokorevičs G., Ozols Ģ., Sedlenieks A., Zuļģis H. *Vērtspapīru tirgus zinības*. – Rīga: Jumava, 2003. - 14.lpp.

kuriem naudas līdzekļus var izņemt jebkurā laikā, vienmēr būs zemākas procentu likmes nekā termiņnoguldījumiem, jo banka nevar paredzēt, cik ilgu laika posmu nauda tiks uzglabāta.¹

Kādēļ cilvēki krāj naudu, noguldot to bankās? Galvenie iemesli ir šādi.

- a) Drošība. Noguldot naudu bankā, samazinās risks, ka tā var pazust vai arī tikt nozagta.
- b) Neparedzētas vajadzības. Naudu bankā var izmantot, lai nomaksātu neparedzētus rēķinus, kā arī slimības vai bezdarba gadījumā.
- c) Nākotnes plāni – dzīvesvietas maiņa, jauna automobiļa iegāde, laulības.
- d) Inflācija samazina naudas pirkspēju. Noguldījumi pelna procentus, šādi samazinot inflācijas ietekmi.
- e) Kapitāla uzkrāšana. Tas tiek darīts, lai nodrošinātu līdzekļus vecumdienās, kā arī līdzekļus mantiniekiem – bērniem, mazbērniem. Tomēr augstas inflācijas periodos pat procenti nespēj pasargāt kapitālu no vērtības zaudēšanas.
- f) Aizņēmumi. Kad banka izskata aizņēmuma pieteikumu, tā ņem vērā potenciālā aizņēmēja finansiālo stāvokli. Ja klients ir ilgstoši noguldījis bankā naudu, banka labprātāk šim klientam piešķirs aizdevumu.
- g) Uzkrājumi, ko veido saskaņā ar līgumu. Ja ir izņemta dzīvības apdrošināšanas polise, katru mēnesi, ceturksni vai gadu ir jāatliek noteiktas naudas summas, lai varētu nomaksāt prēmiju maksājumus par apdrošināšanas polisi.²

Kad klients ir nolēmis krāt naudu, viņš izvēlas vispiemērotāko krāšanas veidu, balstoties uz šādiem kritērijiem:

- a) Risks. Klients, kas ir nolēmis krāt naudu kādam pirkumam, gribēs noguldīt savus līdzekļus drošā vietā; viņš negribēs riskēt ar šo naudu, iesaistoties spekulatīvos darījumos (kas var dot lielāku peļņu, bet var arī novest pie naudas zaudēšanas).
- b) Piekļūšana naudai. Noguldītājiem var būt dažādas prasības attiecībā uz likviditāti. Daži vēlas, lai naudu varētu izņemt jebkurā laikā, bet citi ir ar mieru noguldīt naudu uz ilgāku laika periodu, lai gūtu lielāku peļņu.

¹ *Uzkrājumus veidot nav sarežģīti*. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/171418-uzkrajumus-veidot-nav-sarezgiti/?show=coment> (skatīts 06.11.2016)

² Banku darbība. – Rīga: Juventa, 1997. - 47.lpp

c) Peļņa. Noguldītājs cenšas atrast tādu noguldījuma veidu, kas nodrošina vislielāko peļņu, vienlaikus atbilstot pirmajiem diviem kritērijiem.¹

Uzkrājumus iespējams veidot dažādos veidos, izmantojot finanšu pakalpojumus, tai skaitā viens no populārākajiem veidiem – noguldījumu izmantošana, veidojot uzkrājumus.

Noguldījums ir naudas līdzekļu glabāšana bankas (vai krājaizdevu sabiedrības) kontā uz noteiktu vai nenoteiktu laiku un ar vai bez procentiem. Noguldījumi ir veids kādā finanšu iestādes piesaista iedzīvotāju un uzņēmuma brīvos naudas līdzekļus, lai tālāk ar šo naudu strādātu atbilstoši savam biznesa plānam. Ne vienmēr noguldījums (nauda) bankā būs uzskatāms par mērķtiecīgu uzkrājumu, jo gan privātpersonas, gan uzņēmēji (juridiskas personas) vismaz daļu savas brīvās naudas, regulāros ienākumus parasti tur banku kontos, lai varētu veikt, piemēram, norēķinus ar dažādiem pakalpojumu sniedzējiem vai pārskaitītu naudu citām personām. Šādus noguldījumus jeb kontu atlikumus sauc par pieprasījuma noguldījumiem (bez noteikta termiņa), jo bankai ir jāreķinās, ka klients jebkurā brīdī var izņemt savu naudu. Savukārt termiņnoguldījumi jeb noteikts naudas depozīts, par kuru ar banku (vai krājaizdevu sabiedrību) ir noslēgts līgums par glabāšanas termiņu un peļņas procentiem šī termiņa beigās, ir mērķtiecīgs uzkrājums, kas turklāt nesīs augļus nākotnē. Tomēr no statistikas viedokļa, ja runā par kopējiem Latvijas iedzīvotāju noguldījumiem bankās, tad jāatceras, ka tajos ietilpst gan konta atlikums (piemēram, neiztērētā darba alga vai stipendija), gan termiņnoguldījumi un krājkonti.²

Noguldījumus var iedalīt divās grupās:

- termiņnoguldījumi;
- atvērtie noguldījumi.

Termiņnoguldījumi ir naudas noguldījumi bankā un noteiktu laiku (1, 3, 6, 12, 18, 24, 36 vai pat 60 mēnešiem). Tie nodrošina naudas līdzekļu uzglabāšanu un iespējami lielākus peļņas procentus.

Atvērtie noguldījumi ir naudas noguldījumi uz noteiktu laiku ar dažādām iespējām to papildināt. Tas nodrošina naudas līdzekļu pakāpenisku uzkrāšanu, uzglabāšanu un peļņas iespējas

¹ Banku darbība. – Rīga: Juventa, 1997. - 47. lpp.

² *Ābece*. Pieejams: <http://www.klientuskola.lv/lv/abece/bazes-klients.html> (skatīts 01.11.2016)

Citi noguldījumu veidi, ko piedāvā bankas:

- Norēķinu konts – klientam ir iespēja izņemt naudu pēc pieprasījuma vai dot bankai rīkojumu izmaksāt naudu pēc uzdevuma. Banka piedāvā procentus par konta atlikumu fizisko un juridisko personu kontos.¹
- Lielizmēra depozīti – bankas lielizmēra noguldījumu izmaksas ir ļoti atkarīgas no valdības procentu un valūtas apmaiņas likmju politikas, no piedāvājuma un pieprasījuma un no bankas kredīta reitinga. Šādus noguldījumus var piesaistīt uz laiku, sākot no 24 stundām un beidzot ar gadu. Latvijā lielizmēra depozīti nav izplatīti. Bankas praktizē depozītu pieņemšanu kā no fiziskām personām, tā arī no juridiskām personām.²

Klientu noguldītie līdzekļi var būt bankai nozīmīgs līdzekļu avots; pēdējos gados konkurences ietekme ir ievērojami paplašinājusi klientiem piedāvāto noguldījumu pakalpojumu veidu spektru un veicinājusi noteikumu daudzveidību.³

Ļoti svarīgi ir saprast un apzināties vai naudu vēlas uzkrāt īstermiņā vai ilgtermiņā. Īstermiņa uzkrājumi palīdz, ja nauda ir vajadzīga ātri vai arī neparedzētos gadījumos, savukārt ilgtermiņa uzkrājumi palīdz nodrošināt pārtikušas vecumdienas, apmaksāt bērnu izglītību un citus izdevumus tālākā nākotnē, kas prasa lielus naudas līdzekļus.

- Krājkonts:
 - pieprasījuma depozīts;
 - drošs beztermiņa noguldījums naudas līdzekļu uzkrāšanai;
 - sniedz iespēju neierobežoti papildināt kontu un saņemt procentu ienākumus;
 - ļauj brīvi izņemt naudas līdzekļus (noteiktu laiku iepriekš par to jābrīdina banka).

Par krājkonta atlikumu regulāri tiek aprēķināti nelieli, bet garantēti procenti.

- Termiņa noguldījums:
 - termiņa depozīts;

¹ Briede I., Liepiņa R. Bankas noguldījumi un aizdevumi, to raksturojums un kontrole. – Rīga: SIA “Turības mācību centrs”, 1997. - 14.lpp.

² Briede I., Liepiņa R. Bankas noguldījumi un aizdevumi, to raksturojums un kontrole. – Rīga: SIA “Turības mācību centrs”, 1997. - 14.,15. lpp.

³ turpat 15. lpp.

- naudas uzkrāšanas veids uz noteiktu termiņu, kura galvenā iezīme parasti ir garantēti procenti;
- visdrošākais naudas krāšanas veids, kā lēnām, bet neatlaidīgi palielināt savus naudas līdzekļus.

Noguldīt naudu depozītā var jebkurā laikā, bet īpaši izdevīgi ir izmantot speciālos banku piedāvājumus noguldījumiem par augstākām procentu likmēm. Izvēloties naudu uzkrāt kādā no depozītu veidiem, risks ir ļoti zems, taču arī ienesīgums ir samērā neliels. Atkarībā no depozīta veida, ieguldītāji peļņas procentus var saņemt vairākas reizes vai arī ar visu summu kopā ar procentiem saņemt depozīta termiņa beigās. Noguldījumus iespējams iedalīt arī sīkāk atkarībā no valūtas, kādā tiek veikt noguldījums, termiņa, mērķiem.

Depozītā naudu var krāt, piemēram, lielākam pirkumam vai bērnu izglītībai. Bērnu uzkrājumu depozīti ir domāti vecākiem, radiem un draugiem, lai brīvi bez ierobežojumiem termiņa laikā veidotu uzkrājumus bērna izglītībai vai citiem mērķiem. Uzkrājums tiek veidots pakāpeniski, veicot fiksētus maksājumus, kas tiek ieguldīti starptautiskos fondos un nes peļņu. Papildus regulārajiem maksājumiem, uzkrājumu iespējams papildināt ar vienreizējām iemaksām – noguldīt lielāku naudas summu termiņa sākumā un ļaut tai strādāt termiņa laikā. Līdz ar to pieaug arī bērna uzkrājuma peļņa. Uzkrājuma depozītam ir nosacījums, ka naudu var izņemt tika tad, kad bērns sasniedz astoņpadsmit gadu vecumu.

Uzkrājošā dzīvības apdrošināšana sevī apvieno gan dzīvības apdrošināšanu, gan uzkrājumu veidošanu. Apdrošināšana stājas spēkā līdz ar pirmās apdrošināšanas iemaksu veikšanu.

Īpašs uzkrājošās apdrošināšanas veids ir uzkrājošā apdrošināšana bērna nākotnei, kas ļauj ar nelielām un regulārām iemaksām nodrošināt bērnam stabilu atspēriena punktu patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Galvenais nosacījums – lai uzsākot apdrošināšanas līgumu bērns nebūtu vecāks par astoņpadsmit gadiem. Uzkrātā summa ar nopelnītajiem procentiem tiek izmaksāta bērnam, sasniedzot astoņpadsmit gadu vecumu. Tomēr šis pakalpojuma veids ietver ne tikai uzkrājumu veidošanu bērnam, bet arī viena vecāka dzīvības apdrošināšanu.

Pensiju fondi – pašreiz Latvijā darbojas trīs līmeņu pensiju sistēma:

- 1. līmenis ir valsts nefondētā pensiju shēma, kurā personas veiktās valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek izmantotas pašreizējo pensionāru pensijām. Turklāt valsts ikvienam, kas veic sociālās iemaksas, garantē, ka

viņam būs tiesības saņemt pensiju vecumdienās. Tiesa, šis līmenis nākotnē nodrošina tikai salīdzinoši nelielus ienākumus.

- 2. līmenis ir valsts fondētās pensijas, kur noteikta daļa no veiktajām sociālajām iemaksām tiek uzkrāta tieši katram individuāli un nauda tiek pavairota. Pensiju 2. līmeņa līdzekļu pārvaldīšanu iedzīvotāji var uzticēt kādam no pensiju fondu pārvaldniekiem, turklāt reizi gadā iespējams pensijas 2.līmeņa pārvaldnieku mainīt.
- 3. pensijas līmenis ir privātais pensiju fonds, kurā brīvprātīgi iegulda katrs pats vai darba devējs. 3. līmeņa galvenais mērķis ir panākt dalībnieku papildpensijas kapitāla ilgtermiņa pieaugumu. Pensiju 3. līmeņa fondi iedalās atklātajos un slēgtajos. Privātie pensiju fondi piedāvā gan konservatīvu, gan dinamisku veikto iemaksu stratēģiju. Konservatīvā ieguldījumu stratēģija ir daudz drošāka, bet ienesīgums ir mazāks, savukārt dinamiskā ieguldījumu stratēģija ir riskantāka, bet ir iespējams nopelnīt daudz lielākus procentus un tādejādi uzkrāt vairāk naudas.¹

Īpašs uzkrājumu veids ir ieguldījumi, kas veikti ar mērķi nopelnīt. Šādiem nolūkiem var izmantot ieguldījumus vērtspapīros vai arī ieguldījumus investīciju fondos.²

Kopumā var iedalīt piecus galvenos finanšu iestāžu piedāvātos ieguldījumu veidus: noguldījumi bankās, ieguldījumi vērtspapīros, ieguldījumi investīciju fondos, pensiju fondi un uzkrājošā apdrošināšana. Atkarībā no personīgā budžeta plānošanas mērķiem iespējams izvēlēties tieši sev piemērotākos finanšu ieguldījumu veidus.³

1.3. Uzkrājumu veidošanu ietekmējošie faktori

Krāšanai ir gana daudz labu iemeslu, tomēr liela daļa cilvēku to nedara, aizbildinoties ar četriem iemesliem.

1. Viņi cer vēlāk nopelnīt tik daudz, ka tagad nav nepieciešams krāt.

¹ Svetlana Saksonova. *Indivīds kā patērētājs (e-grāmata)*. Pieejams:

<http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16580#ch3242> (skatīts 01.11.2016)

² *Uzkrājumus veidot nav sarežģīti*. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/171418-uzkrajumus-veidot-nav-sarezgiti/?show=coment> (skatīts 06.11.2016)

³ *Uzkrājumus veidot nav sarežģīti*. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/171418-uzkrajumus-veidot-nav-sarezgiti/?show=coment> (skatīts 06.11.2016)

2. Viņi vēlas dzīvot jau tagad un domā, ka krāt ir grūti un krājot nākas sevi ierobežot.
3. Viņi neuzskata, ka ir svarīgi krāt, un šis viedoklis neesot maināms.
4. Viņi domā, ka krāt ir bezjēdzīgi (zemi procenti, inflācija).¹

Uzkrājumus ieteicams veidot jebkuram cilvēkam, kam ir jebkāda līmeņa ienākumi un jo ātrāk uzkrājumi tiek veidoti, jo labāk. Lai veidotu uzkrājumus, nav nepieciešams krāt milzīgas naudas summas, tādejādi ierobežojot ikdienas izdevumus. Svarīgi ir veidot tādu uzkrāšanas stratēģiju, kas nerada apgrūtinājumus ikdienas tēriņiem, bet tajā pašā laikā jāapzinās prioritātes - vai to naudas summu, kas iepriekš izdota par kino, labāk uzkrāt lielākam mērķim nākotnē. Kā jau sākumā tika minēts - vēlmes un vajadzības ir individuālas, tāpēc nepastāv viena uzkrājumu veidošanas formula. Bez individuālām vēlmēm un vajadzībām pastāv vēl dažādi faktori, kas ietekmē uzkrājumu veidošanu.

Kopējo uzkrājumu jeb bruto ietaupījumu līmeni valstī un ar uzkrāšanu saistītos lēmumus var ietekmēt tieši vai netieši faktori: ekonomiskās attīstības cikls, rīcībā esošie ienākumi, uzkrātā bagātība, nepieciešamās investīcijas, nākotnē prognozējamais ienākumu un cenu līmenis, nefinanšu un finanšu investīciju ienesīgums, valūtas kurss, noguldījumu un aizņēmumu procentu likmes nodokļi, sociālā attieksme pret uzkrājumiem un tradīcijas, ienākumu sadale, iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūra u.c. Daudzus šos faktoros lielā mērā ietekmē valsts sociālā un ekonomiskā politika, noteiktos periodos nosakot konkrētus fiskālās un monetārās politikas mērķus.²

Uzkrāšanas uzvedība atšķiras katrā valstī. Demogrāfiski un finansiāli faktori ietekmē individuālo uzkrāšanas uzvedību un tā uzkrājumu līmeņi atšķiras katrā valstī.

Daži galvenie faktori, kas ietekmē mājsaimniecību patēriņu un ietaupījumus, ir:

- 1) Ienākumi un to sadales līmenis – patēriņš lielākoties ir atkarīgs no ienākumiem. Jo augstāki ir indivīda ienākumi, jo ticamāk, ka tie tiks patērēti. Pie vienādiem citiem apstākļiem, cilvēki ar augstiem ienākumiem parasti vairāk tērē patēriņa precēm nekā cilvēki ar zemākiem ienākumiem. Kopš ienākumi tiek nevienlīdzīgi sadalīti, vairākumā ārpus sociālistisko

¹ Šēfers B. Ceļš uz finansiālo brīvību. – Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998. - 141. lpp.

² *Uzkrājumi Latvijā*. Pieejams: https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/dm_2009-1.pdf (skatīts 03.11.2016)

valstu dažādām ienākumu grupām ir dažādas marginālās tieksmes patērēt. Kopumā marginālās tieksmes patērēt grupām ar zemākiem ienākumiem ir daudz augstāk tendētas. Tādejādi ienākumu pārdale no bagātājiem uz nabadzīgajiem varētu izraisīt augstāku marginālās patērēšanas tieksmi tautsaimniecībai kopumā.

- 2) Pircēja cerības – patērētāju izdevumus lielā mērā ietekmē nākotnes cerības. Trīs galvenie faktori, kam ir nozīme šajā kontekstā, ir inflācijas, bezdarba un ienākumu ekspektācijas. Cenas ekspektācijas – ja cilvēki sagaida, ka inflācija visticamāk var rasties tuvākajā nākotnē, tad viņi ir tendēti iegādāties ilglietojamas preces, kurām pēc laika var pieaugt cena. Ja cilvēki sagaida deflāciju, viņi gaidīs, kad cenas pazemināsies, pirms veiks pirkumu. Turklāt cilvēki ir tendēti iegādāties dažas būtiskas preces vairāk nekā ikdienā, piemēram, pārtikas produktu iegāde, ja ir ticams, ka cenas pieaugs nākotnē.
- 3) Procentu likmes – procentu likmes ir atbildība par uzkrāšanu. Parasti cilvēki vairāk uzkrāj, kad procentu likmes ir augstākas nevis, kad tās ir zemas. Tā cilvēki var tikt mudināti ietaupīt vairāk, piedāvājot augstas procentu likmes. Ja procentu likme pieaug, cilvēki var brīvprātīgi samazināt savu patēriņu, lai vairāk uzkrātu. Tādā veidā procentu likmēm un patēriņa izdevumiem ir pretēja saistība.
- 4) Gaume un vēlmes.
- 5) Patēriņa kredīta noteikumi – kopš daudz preces, it īpaši ilglietojuma, tiek iegādātas ar nomas pirkuma vai cita veida kredītu palīdzību, šo noteikumi un izmaksas ietekmē pieprasījuma līmeni šādām precēm. Ja kredīts kļūst dārgāks un grūtāk iegūstams, daudzi cilvēki atliks ilgtermiņa lietojuma preču iegādi.¹ Ja preces iegādei ir jāņem kredīts, kuru atmaksājot nākas šķirties no vēl lielākas naudas summas, procentu likmju dēļ, tad tiek apsvērtas un realizētas uzkrāšanas iespējas.
- 6) Nodokļi.

¹ *Top 9 Factors Affecting Household Consumption and Saving*. Pieejams:

<http://www.economicdiscussion.net/consumption-function/top-9-factors-affecting-household-consumption-and-saving/20683> (skatīts 15.11.2016)

2. UZKRĀJUMU VEIDOŠANAS IESPĒJAS LATVIJĀ

Latvijā iespējams veidot uzkrājumus dažādos veidos, kas arī atbilst jau 1.2. apakšnodaļā aprakstītajiem uzkrājumu veidiem un to klasifikācijai.

Uzkrājumi skaidras naudas formā ir pirmais uzkrājumu veids, ko vienkārši spēj īstenot jebkurš, tomēr šāda veida uzkrāšana ne tikai nodara kaitējumu naudas vērtībai, bet arī ir nedrošs uzkrāšanas veids, jo pastāv zādzības risks. Uzkrāt ir labi, bet jāmaksā to darīt pietiekami gudri, lai gūtu gaidīto rezultātu vai vismaz pasargātu savus uzkrājumus no nevēlamiem riskiem.

Pamatojoties uz tādiem faktoriem, kā uzkrāšanas mērķis, vēlamais rezultāts, personīgās finanšu iespējas un zināšanas, Latvijā ir iespējams izvēlēties dažādus finanšu pakalpojumus naudas uzkrāšanai pie dažādiem pakalpojumu sniedzējiem. Latvijā šādus pakalpojumus piedāvā ne tikai bankas, bet arī citas institūcijas, piemēram, apdrošināšanas kompānijas un krājaizdevu sabiedrības, tomēr visizplatītākā metode ir naudas uzkrāšana bankā.

Banka (finanšu iestāde) ir specializēts uzņēmums, kas tādā vai citādā veidā piesaista naudu no iedzīvotājiem, uzņēmumiem, organizācijām, citām finanšu iestādēm un iegulda šo piesaistīto naudu finanšu aktīvos – izsniedz kredītus, iegulda vērtspapīros, nogulda citās bankās, iegulda peļņu nesošos uzņēmumos u.tml. Plašāk definējot, banka darbojas kā starpnieks starp krājēju un aizņēmēju.¹

2.1. Latvijas finanšu tirgus sniegtās iespējas uzkrājumu veidošanā

Latvijā tiek piedāvāts diezgan plašs uzkrājumu veidu klāsts. Tie atšķiras ar uzkrājuma ienesīgumu, riska pakāpi, uzkrāšanas mērķi un arī termiņu. Pazīstamākie uzkrājuma veidi ir noguldījumi – krājkonts un depozīts (termiņnoguldījums), uzkrājuma apdrošināšana, 1. pensiju līmenis, 2. pensiju līmenis, 3. pensiju līmenis, ieguldījumu fondi, akcijas u.c. Ļoti svarīgi ir saprast un apzināties vai naudu vēlas uzkrāt īstermiņā vai ilgtermiņā.²

Atkarībā no mārketinga specifikas Latvijas bankas savā darbībā izmanto šādus noguldījumu veidus:

¹ Briede I. Banku finanšu pakalpojumi. Otrais, papildinātais izdevums. – Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2004. - 5. lpp.

² Svetlana Saksonova. *Indivīds kā patērētājs (e-grāmata)*. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16580#ch3242> (skatīts 01.11.2016)

- Bērna noguldījums – naudas noguldījums uz noteiktu laiku ar dažādām iespējām to papildināt. Tas nodrošina naudas līdzekļu pakāpenisku uzkrāšanu, uzglabāšanu un peļņas iespējas. Bērna noguldījums – tā ir iespēja nodrošināt bērna nākotni, uzkrāt līdzekļus viņa studijām, patstāvīgas dzīves uzsākšanai vai vienkārši dāvanai.¹
- Ziedojuma depozīts – bankas paraksta līgumu ar kādu sabiedrisku organizāciju līgumu par ziedojumu pieņemšanu. Ziedotāji var doties uz jebkuras bankas filiāli un ziedot naudu. Pēc noguldījuma termiņa beigām termiņnoguldījuma visa pamatsumma tiek izmaksāta naudas noguldītājam, bet procentos uzkrātā summa – pēc ziedotāja izvēles, vai nu puse vai visa summa tiks ziedota.²
- Svētku depozīts – bankas piedāvā īpašos Ziemassvētku depozītus, Lieldienu depozītus un Līgo svētku depozītus. Parasti tiek noteikta augstāka procentu likme – atkarībā no summas un noguldījuma termiņa. Šiem depozītiem ir izteikta sezonālitate.³

Piesaistītie noguldījumi bankas publiskajā ceturkšņa pārskatā tiek atspoguļoti pozīcijā “Amortizētajā iegādes vērtībā vērtētās finanšu saistības”. Noguldījumi ir privātpersonu un nefinanšu uzņēmumu termiņdepozīti, krājkonti, atlikumi norēķinu kontos u.tml. Šajā pozīcijā tiek atspoguļoti arī citi bankas piesaistītie līdzekļi, piemēram, no citām bankām, t.sk. mātes bankām.

Noguldījumi un citi piesaistītie līdzekļi ir svarīgs finansējuma avots, papildus citiem finansējuma veidiem, piemēram, aizņēmumiem no citām bankām vai emitētājiem parāda vērtspapīriem, ko banka tālāk var izvietot, izsniedzot kredītus, veidot ieguldījumus vērtspapīros vai citos aktīvos.

Latvijā piesaistīt noguldījumus no neierobežota klientu loka ir tiesīgi tikai Latvijā licencēta banka vai citā Eiropas Savienības dalībvalstī licencētas bankas filiāle, kas paziņojusi Finanšu un kapitāla tirgus komisijai par darbības uzsākšanu. Uz Latvijā reģistrētām bankām un krājaizdevu sabiedrībām attiecas noguldījumu un garantu sistēma. Valsts garantē atlīdzības

¹ Briede I. Banku finanšu pakalpojumi. Otrais, papildinātais izdevums. – Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2004. - 40.lpp.

² turpat 41. lpp.

³ turpat 41. lpp.

izmaksu vienam klientam (gan privātpersonām, gan uzņēmumiem) par visu veidu noguldījumiem jebkurā valūtā 100 000 euro apmērā katrā bankā.¹

Latvijā uz 2016. gada decembri darbojās:

- 16 bankas (skatīt 1. pielikumu);
- 7 apdrošināšanas kompānijas (skatīt 1. pielikumu);
- 34 krājaizdevu sabiedrības.²

Trīs Latvijas lielākās bankas pēc noguldījumiem uz 2016. gada 30. septembri ir:

- 1) Swedbank (4,2 miljardi eiro);
- 2) ABLV Bank (3,6 miljardi eiro);
- 3) Rietumu banka (3 miljardi eiro).³

Visas šīs noguldījumu ziņā Latvijas lielākās bankas piedāvā finanšu pakalpojumus naudas uzkrāšanai.

Swedbank

Swedbank piedāvā 6 finanšu pakalpojumus privātpersonu uzkrājumiem, kas sadalīti atkarībā no uzkrājumu mērķa:

- 1) Finanšu rezervei -
 - krājkonts (“Ja vēlaties izveidot finanšu rezervi neparedzētiem gadījumiem, izvēlieties Krājkontu, kur nauda būs nošķirta no ikdienas tēriņiem.”)
 - termiņdepozīts (“Termiņdepozīts ir noguldījuma veids, kas piemērots brīvo naudas līdzekļu noguldīšanai uz noteiktu termiņu no 1 mēneša līdz 5 gadiem ar fiksētu procentu ienākumu reizi mēnesī vai termiņa beigās. Termiņdepozītu nav iespējams papildināt.”)
- 2) Bērna nākotnei –
 - uzkrājums bērna nākotnei (“Ikvienam vecākam rūp sava bērna nākotne un ir svarīgi sniegt viņam atbalstu, sākot neatkarīgu dzīvi. Gan laba izglītība,

¹ *Banku kompāss*. Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/> (skatīts 20.11.2016)

² *Tirgus dalībnieki*. Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/tirgus-dalibnieki/kreditiestades/bankas1.html> (skatīts 15.11.2016)

³ *Mainījies Latvijas lielāko banku trijnieks*. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/165837-mainijies-latvijas-lielako-banku-trijnieks.htm> (skatīts 20.11.2016)

gan patstāvīgas dzīves sākšana prasa līdzekļus. Viens no risinājumiem, kā parūpēties par to jau šodien, ir veidot uzkrājumu, izmantojot pakalpojumu Uzkrājums bērna nākotnei.” Skatīt 2. pielikumu)

- pilngadības krājkonts (“Ja vēlaties sakrāt naudu tieši savam bērnam, izvēlieties Pilngadības krājkontu. Konts tiek atvērts uz bērna vārda, taču bērnu kā nepilngadīgu personu attiecībās ar banku līdz 18 gadu vecumam pārstāv vecāki vai aizbildnis.”)

3) Citam mērķim –

- dinamiskais depozīts (“Ja vēlaties nopelnīt kā īsts finansists, piesakieties aktuālajam Dinamiskajam depozītam un piedalieties globālo finanšu tirgus izaugsmē bez riska zaudēt depozīta pamatsummu.”)
- privātais portfelis (“Privātais portfelis ir uzkrājošas apdrošināšanas produkts ar iespēju uzkrāt un investēt naudu finanšu tirgos saskaņā ar izvēlēto ieguldījumu stratēģiju. Tas ir ērts risinājums tiem klientiem, kas vēlas investīciju lēmumus atstāt profesionāļu ziņā.”).

Swedbank piedāvā arī uzkrāt vecumdienām, izmantojot pensiju 2. līmeni vai pensiju 3. līmeni:

- pensiju 2. līmenis – Swedbank Ieguldījumu Pārvaldes Sabiedrība ir lielākais pensiju 2. līmeņa pārvaldītājs Latvijā. Swedbank pensiju plāni tiek pārvaldīti sadarbībā ar “Swedbank Robur”, kas darbojas kopš 1967. gada un vairākus gadus atzīts par Ziemeļvalstu reģiona labāko ieguldījumu pārvaldes sabiedrību, kā arī guvis augstu novērtējumu starptautiskā mērogā
 - pensiju ieguldījumu plāns “Stabilitāte”
 - pensiju ieguldījumu plāns “Dinamika”¹
- pensiju 3. līmenis
 - pensiju plāns “Stabilitāte +25”
 - pensiju plāns “Dinamika +60”
 - pensiju plāns “Dinamika +100”

¹ Pensiju 2. līmenis. Pieejams: <https://ib.swedbank.lv/private/investor/pensions/pillar2> (skatīts 20.11.2016)

- pensiju plāns “Dinamika +(USD)”¹

ABLV Bank

ABLV Bank privātpersonām piedāvā šādus finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai:

- 1) Krājkonti (krājkonts; EKSTRA krājkonts);
- 2) Depozīti.

Rietumu banka

Rietumu banka privātpersonām piedāvā šādus finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai:

- 1) Noguldījums;
- 2) Noguldījums ar procentu kapitalizāciju;
- 3) Uzkrājuma termiņnoguldījums;
- 4) Noguldījums ar periodisku procentu izmaksu;
- 5) Uzkrājuma noguldījums bērnam “Oksford”;
- 6) Multivalūtu noguldījums;
- 7) Noguldījums ar overdrafta iespēju.

Apskatot kopumā šīs trīs bankas un to piedāvājumu, ir redzams, ka Swedbank piedāvājums ir visplašākais, kā arī vispieejamākais dažādām iedzīvotāju grupām. ABLV Bank un Rietumu banka vairāk ir tendētas uz turīgiem klientiem, tādēļ, lai veidotu uzkrājumus šajās bankās, ir nepieciešams gana liels sākuma kapitāls.

Latvijā uzkrājumu veidošanai iespējams izmantot ne tikai komercbanku pakalpojumus, bet arī apdrošināšanas kompāniju piedāvātos pakalpojumus. Komerčbankas galvenokārt piedāvā krājkontus, noguldījumus, pensiju 3. līmeni, bet apdrošināšanas kompānijas liek uzsvaru tieši uz tādu finanšu pakalpojumu kā uzkrājošā dzīvības apdrošināšana. Šo pakalpojumu piedāvā arī atsevišķas komercbankas, kā piemēram SEB banka, DNB banka, Nordea banka.

Kā piemēru var apskatīt apdrošināšanas kompānijas Compensa piedāvājumu uzkrājumu veidošanai.

Compensa Life Vienna Insurance Group SE Latvijas filiāle specializējas dzīvības apdrošināšanā ar uzkrājumu veidošanu, privātās pensijas apdrošināšanā, uzkrājošajā

¹ *Pensiju plānu rezultāti*. Pieejams: <https://ib.swedbank.lv/private/investor/pensions/allFunds/list> (skatīts 20.11.2016)

apdrošināšanā bērniem, nelaimes gadījumu un veselības apdrošināšanā fiziskām un juridiskām personām.¹

Compensa piedāvā šādus pakalpojumus, ar iespēju uzkrāt:

- Uzkrājošā apdrošināšana bērniem ar garantētu peļņu
- Uzkrājošā apdrošināšana bērniem ar mainīgu peļņu
- Privātās pensijas apdrošināšana
- Aktīvā pensija
- Universālā dzīvības apdrošināšana
- Aktīvais uzkrājums
- Universālā dzīvības apdrošināšana senioriem.²

Latvijā tiek piedāvāts ļoti plašs finanšu pakalpojumu klāsts uzkrājumu veidošanai un viens no faktoriem, kas būtiski ietekmē iedzīvotāju lēmumus par labu vienam vai otram pakalpojumam ir guvums no konkrētā pakalpojuma izmantošanas. Tā daļa iedzīvotāju, kas izmanto finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai, visticamāk izvēlas tādus pakalpojumus, kas viņiem nes arī kādu labumu, konkrēti – peļņu. Tieši šī iemesla dēļ pakalpojumu klāstā var apmaldīties, it sevišķi cilvēki bez jebkādam finanšu zināšanām un spēju orientēties finanšu pakalpojumos.

Veicot finanšu pakalpojumu apskatu, svarīgi ir pievērst uzmanību dažiem svarīgiem aspektiem, piemēram, procentu likme, līguma laušanas nosacījumi, noguldījuma izmaksas termiņš u.c. Loģiski, ka izvēloties sev piemērotāko finanšu pakalpojumu uzkrājumu veidošanai, pirmkārt tiks pievērstā uzmanība procentu likmēm. Jo procentu likmes ir augstākas, jo lielāks guvums no uzkrātās summas.

Kā redzams 2.1. attēlā, Latvijas Bankas dati par procentu likmju statistiku liecina, ka privātpersonu termiņnoguldījumu procentu likme uz 2016. gada novembri ir veidojusi 0.46%, bet privātpersonu pieprasījuma noguldījumu procentu likme ir 0.03%.

¹ *Par Compensa Life*. Pieejams:

<http://www.compensalife.eu/LV/show.asp?docID=public.compensalife> (skatīts 20.11.2016)

² *Compensa Life apdrošināšanas pakalpojumi*. Pieejams:

<http://www.compensalife.eu/LV/show.asp?docID=public.products> (skatīts 20.11.2016)

Uzņēmumu termiņnoguldījumi (veikti eiro)	11/2016	0.04
Uzņēmumu pieprasījuma noguldījumi (veikti eiro)	11/2016	0.06
Privātpersonu termiņnoguldījumi (veikti eiro)	11/2016	0.46
Privātpersonu pieprasījuma noguldījumi (veikti eiro)	11/2016	0.03
Uzņēmumu termiņnoguldījumi (veikti ārvalstu valūtā)	11/2016	0.43
Uzņēmumu pieprasījuma noguldījumi (veikti ārvalstu valūtā)	11/2016	0.14
Privātpersonu termiņnoguldījumi (veikti ārvalstu valūtā)	11/2016	0.62
Privātpersonu pieprasījuma noguldījumi (veikti ārvalstu valūtā)	11/2016	0.35

2.1. att. Iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu procentu likmes, novembris, 2016¹

2.2. Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas statistika

Naudas uzkrāšana un uzkrājumi ir ļoti aktuāla tēma, un Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu tendenču apzināšanai regulāri tiek veiktas dažādas aptaujas, anketēšanas un statistikas apkopojumi. Šādus pētījumus veic gan komercbankas, gan citas institūcijas.

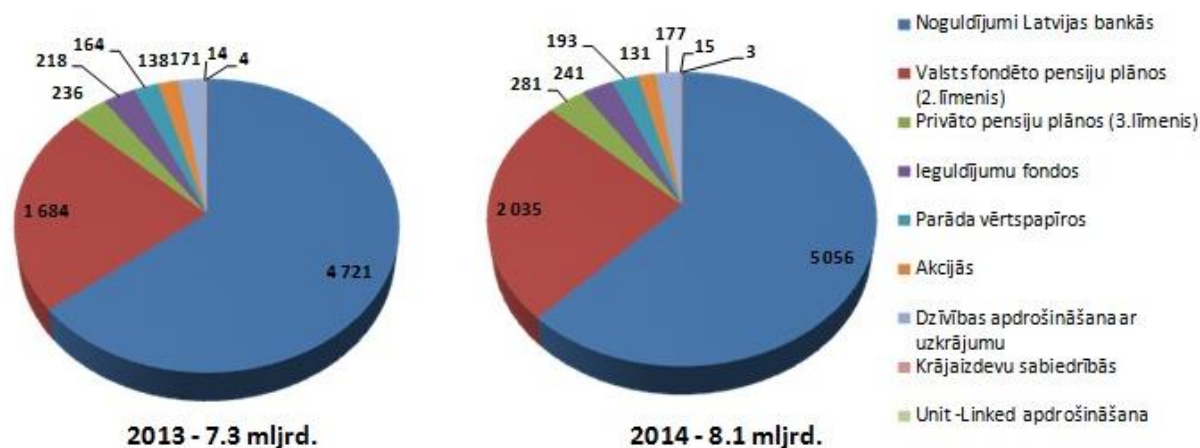
Līdz ar ekonomiskās situācijas stabilizēšanos, bezdarba samazināšanos un ienākumu pieaugumu, pēdējos gados palielinājusies arī iedzīvotājiem pieejamais naudas līdzekļu apjoms. Swedbank dati liecina, ka daļa no tiem tiek mērķtiecīgi novirzīti uzkrājumu veidošanai. Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu līmenis sasniedzis vēsturiski lielāko apjomu, tai pat laikā, lielai daļai cilvēku “drošības spilvens” joprojām ir nepietiekams un tā veidošanai līdzekļi tiek novirzīti neregulāri un/vai pārāk mazos apmēros. Arī zemās depozītu procentu likmes ietekmējušas iedzīvotāju uzkrājumu un ieguldījumu paradumus, liekot meklēt alternatīvas iespējas.²

Jau 2013. gadā atsākās pakāpenisks Latvijas mājsaimniecību kopējo noguldījumu pieaugums. Šī tendence līdzekļu novirzīšanā uzkrājumiem 2014. gadā ir nostiprinājusies, un Latvijas mājsaimniecības 2015. gadā savus kopējos uzkrājumus ir palielinājušas teju par miljardu, sasniedzot 8,1 miljardu eiro.

¹ *Procentu likmju statistika*. Pieejams: <https://www.bank.lv/statistika/procentu-likmju-statistikas-raditaji/galvenas-procentu-likmes> (skatīts 10.12.2016)

² *Krāšana zemo likmju laikmetā - kā mainījušies Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas paradumi?* Pieejams: [https://www.swedbank.lv/zinas/13.04.2016/\(skatīts 10.12.2016](https://www.swedbank.lv/zinas/13.04.2016/(skatīts 10.12.2016)

Latvijas iedzīvotāji 2014. gada beigās gan noguldījumus, gan cita veida ieguldījumos kopumā uzkrājuši 8,1 miljardu eiro (2013 - 7,3 miljardi). Visvairāk līdzekļu uzkrāti noguldījumos - 5 miljardi eiro, seko valsts fondēto pensiju plāni ar 2 miljardiem eiro, 281 miljons eiro ieguldīti privāto pensiju plānos, 241 miljoni - ieguldījumu fondos, 193 miljoni - parāda vērtspapīros, mazliet samazinājušies ieguldījumi akcijās - 131 miljons, dzīvības apdrošināšanā ar uzkrājumu iekrāti 177 miljoni, 15 miljonus glabā krājaizdevu sabiedrībās, bet 3 miljoni eiro ieguldīti tirgum piesaistītajos apdrošināšanas līgumos (skatīt 2.2. attēlu).

2.2. att. Latvijas iedzīvotāju uzkrājumi (neskaitot skaidrās naudas uzkrājumus) 2013. un 2014. gadā, milj.eiro¹

Mājsaimniecību kredītu sloga pakāpeniska samazināšanās, Latvijas ekonomiskā izaugsme un tai atbilstošs algu pieaugums pēdējos gados, kā arī zemā inflācija ļauj iedzīvotājiem vairāk līdzekļu novirzīt uzkrājumiem un ieguldījumiem. Pēc vairāku gadu stagnācijas šī tendence atsākās 2013. gadā, kad Latvijas mājsaimniecības sajuta patiesu ienākumu palielinājumu un saredzēja iespēju daļu ienākumu novirzīt savas finansiālās ilgtspējas stiprināšanai drošākai rītdienai. Par to liecina, piemēram, gan ieguldījumu fondos investēto līdzekļu pieaugums par 10%, gan vēl vairāk 3. pensiju sistēmas līmenī veiktās

¹ FKTK: *Mājsaimniecību kopējie uzkrājumi pieauguši gandrīz par miljardu eiro*. Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/mediju-telpa/pazinojumi-masu-informacijas-l/arhivs/2015/867-2015-04-22-fktk-majsaimniecibu-kopejie-uzkrajumi-pieaugusi-gandrizz-par-miljardu-eiro.html> (skatīts 15.11.2016)

iemaksas, kas augušas 2014. gadā par 19%, tāpat krājaizdevu sabiedrībās noguldījumu līmenis audzis par 11%.¹

Cilvēku prasmes gudri pārvaldīt savus līdzekļus lielā mērā ietekmē tieši viņu pašu zināšanas un pieredze. Latvijas iedzīvotāju prasmes finanšu pārvaldīšanā, tai skaitā uzkrājumu veidošanā, var vērtēt kā viduvējas, bet uz attīstību tendētas.

Lai veicinātu Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības līmeņa pakāpenisku paaugstināšanos, Finanšu un kapitāla tirgus komisija savās 2015. – 2017. gadam izvirzītajās stratēģiskajās prioritātēs min šādu darbības virzienu - turpināt paaugstināt sabiedrības finanšu pratības līmeni atbilstoši “Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijas 2014-2020” mērķiem.

Latvijas situācija atšķiras no citām brīvā tirgus ekonomikas sabiedrībām, jo iedzīvotāju vidū ir vairākas paaudzes, kuras ir piedzīvojušas pāreju no plānveida ekonomikas uz brīvā tirgus ekonomiku, un kurām nav iepriekšējas dzīves pieredzes brīvā tirgus apstākļos. Taču tieši finanšu un ekonomikas jautājumu adekvāta izpratne pakalpojumu saņēmēju līmenī ir būtiska finanšu sektoram, jo stabilas un savus riskus efektīvi pārvaldošas mājsaimniecības ir pamats finanšu sektora stabilitātei. Turklāt, ņemot vērā, ka ekonomika Latvijas vispārīzglītojošās skolās pēdējos gados ir izvēles priekšmets, savukārt, finanšu pratība ir nesen izveidojies jauns un starpdisciplinārs priekšmets, arī jaunākā paaudze vidēji pārzina finanšu jautājumus (OECD PISA (The Programme for International Student Assessment) 2012. gada rezultāti). Tāpēc Finanšu un kapitāla tirgus komisija ir rosinājusi valsts izglītības satura pārskatīšanu un pilnveidi atbilstoši Latvijas ekonomiskās attīstības tendencēm un izmaiņām finanšu sektorā.

Kopš 2013. gada Finanšu un kapitāla tirgus komisija ir pilntiesīga OECD INFE (International Network for Financial Education) dalībiece un Nacionālais koordinators šajā jomā, kas nodrošina “Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijas 2014 - 2020” ieviešanu un regulārus sabiedrības finanšu pratības līmeņa mērījumus, ieviešot Finanšu pratības INDEKSA jēdzienu, kā arī veicinot Latvijas datu izmantošanu starptautiskajos OECD valstu pratības mērījumos. Finanšu un kapitāla tirgus komisija plāno panākt, ka finanšu pratības INDEKSA kopējās vērtības (2014. gadā +20.6 punkti, 2015. gadā +21.2 punkti) tendence šajā stratēģiskās plānošanas periodā ir augšupejoša un mājsaimniecību finanšu stabilitātes un

¹ FKTK: *Mājsaimniecību kopējie uzkrājumi pieauguši gandrīz par miljardu eiro*. Pieejams:

<http://www.fktk.lv/lv/mediju-telpa/pazinojumi-masu-informacijas-l/arhivs/2015/867-2015-04-22-fktk-majsaimniecibu-kopejie-uzkrajumi-pieaugusi-gandrizz-par-miljardu-eiro.html> (skatīts 15.11.2016)

ilgtspējas indikatoru kopsavilkums ir robežās no -5 līdz +5, pakāpeniski tuvojoties 0 atzīmei, kas arī pakāpeniski tiek sasniegts (2014. gadā +2.3, 2015. gadā +4.2).

Pirmā Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības aptauja (FKTK&SKDS, jūlijs, 2014) parādīja, ka Latvijas sabiedrība ir kļuvusi atbildīgāka ikdienas personisko finanšu plānošanā, vairāk uzmanības pievērš uzkrājumiem, nevis kreditēšanas aktivitātēm, kaut nosacīti zemais ienākumu līmenis daudziem vēl neatļauj sākt veidot uzkrājumus. Otrā aptauja (FKTK&SKDS, maijs, 2015) sniedza apstiprinājumu jau vairākām pozitīvām tendencēm gan plānošanā, gan informācijas tehnoloģiju drošības jomā, kā arī tam, ka Latvijas mājsaimniecības kļuvušas stabilākas un sasniegušas finanšu ilgtspējas līmeni, jo pirmo reizi kopš 2005. gada bija atgriezušās vēlamās attīstības zonā. Joprojām vissliktāk Latvijas iedzīvotājiem veicas ar ilgtermiņa finanšu plānošanu, t.sk. pensijas periodam. Uzrādītie trūkumi zināšanās par finanšu un ekonomikas likumsakarībām apliecina finanšu pratības aktivitāšu nepieciešamību dažādās mērķauditorijās.

Finanšu un kapitāla tirgus komisijas mērķis ir veicināt sabiedrības finanšu pratības līmeņa pakāpenisku paaugstināšanos un tai atbilstošu rīcību finanšu vidē.¹

Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģija ir dokuments, kas nosaka finanšu un ekonomiskās izglītības aktivitāšu nodrošinātājiem un attīstītājiem Latvijā vienotu stratēģisku pieeju iedzīvotāju finanšu pratības līmeņa pakāpeniskai paaugstināšanai, definējot sasniedzamos mērķus, galvenos darbības virzienus un uzdevumus, kā arī nepieciešamos resursus un iesaistītās institūcijas šo aktivitāšu īstenošanai.²

Lai veidotos vienota izpratne par finanšu pratības jēdzienu, Latvijas finanšu un ekonomiskās izglītības veicināšanas partneri ir izveidojuši stratēģisko vīziju jeb redzējumu, kāda būtu vēlamā Latvijas sabiedrības attīstība finanšu pratības jomā. Būtiskākie vīzijas punkti ir šādi:

- ikviens pārzina finanšu plānošanas pamatus un spēj veidot līdzsvarotu privāto/mājsaimniecības budžetu;

¹ *Finanšu un kapitāla tirgus regulēšanas un pārraudzības stratēģija 2015. – 2017. gadam*. Pieejams: http://www.fktk.lv/attachments/article/1505/Strategija_2015_17-FKTK_grozijumi_2_2810.pdf (skatīts 12.12.2016)

² *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģija 2014-2020*. Pieejams: http://www.fktk.lv/texts_files/FIN_STRATEGIJA_042014.pdf (skatīts 10.12.2016)

- vairākums apzināti veido uzkrājumus un nodrošinās pret iespējamiem nākotnes riskiem;
- vairākus ir finansiāli patstāvīgi un nav atkarīgi no valsts atbalsta, jo plāno savu vecumdienu materiālo labklājību laikus un galvenokārt paļaujas uz pašu nopelnīto un uzkrāto;
- vairākums prot veidot finansiāli ilgtspējīgu personisko finanšu koncepciju, apzinoties savus finanšu mērķus un savas iespējas to sasniegšanā;
- ikviens izprot un apsver finanšu sektora un brīvā tirgus ekonomikas iespējas un riskus, un spēj izmantot priekšrocības sava labklājības līmeņa paaugstināšanai;
- nozīmīga daļa iedzīvotāju ir ekonomiski aktīvi un ar inovatīvu pieeju, tāpēc reģionāli un globāli konkurētspējīgi darba tirgū;
- nozīmīga daļa iedzīvotāju ir spējīgi sniegt padomus un konsultācijas privāto finanšu jautājumos, sekot līdzi ekonomiskiem procesiem un iedrošināt citus, kā vairojot labklājību ar finanšu pratības palīdzību.

Finanšu pratības veicināšanas partneri Latvijā, izvērtējot OECD INFE ekspertu radīto bāzes definīciju finanšu pratībai, ir vienojušies par šādu Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības definīciju.

Finanšu pratība ir zināšanu un prasmju kopums, kas personai ļauj izprast un sekmīgi organizēt savu finanšu pārvaldīšanu un pieņemt pārdomātus lēmumus par dažādu finanšu pakalpojumu izvēli un to izmantošanu, nodrošinot savu privāto finansiālo stabilitāti un ilgtspēju. Finansiāli protošam cilvēkam ir zināšanas par finansēm un ekonomiku un viņš spēj šīs zināšanas izmantot savas turpmākās labklājības veicināšanai un finansiālai izaugsmei, lai sasniegtu savus privātos finansiālos mērķus.¹

Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS 2015. gada martā, aprīlī veiktās aptaujas “Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība” mērķi bija noskaidrot Latvijas iedzīvotāju zināšanas par dažādiem finanšu pakalpojumiem, kā arī to izmantošanas paradumus, tai skaitā, arī par uzkrājumiem. Ar šo datu palīdzību tika aprēķināts Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības indekss.

¹ *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība. Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti 2015. gada marts/aprīlis.* Pieejams: http://www.klientuskola.lv/images/Latvijas_finansu_pratiba_FKTF_2015.pdf (skatīts 12.12.2016)

Balstoties uz aptaujas rezultātiem, izteikumiem – *veidot finanšu uzkrājumus nav vērts, jo banku un finanšu jomas nākotne ir neparedzama, uzkrāto itin viegli var zaudēt; man šķiet, ka ir svarīgi naudu krāt tālāku mērķu sasniegšanai* - pilnībā piekrīt attiecīgi 33% un 30% aptaujāto. Vēl mazāks iedzīvotāju īpatsvars pilnībā piekrīt izteikumam – *es esmu noteicis savus ilgtermiņa finanšu mērķus un cenšos tos sasniegt; es gūstu lielāku labsajūtu tērējot naudu nevis uzkrājot to; es vairāk dzīvoju šodienai un ļauju rītdienai pašai par sevi parūpēties* – attiecīgi 25%, 24% un 18%.

47% aptaujāto nemaz nepiekrīt izteikumam – *esmu gatavs riskēt ar daļu savas naudas, kad veidoju uzkrājumus vai ieguldu to. Tādejādi var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji pret uzkrājumu veidošanu attiecas diezgan rezervēti.*

Pētījuma dati parāda, ka 39% iedzīvotāju ir mērķis sakrāt naudu kādai precei vai pakalpojumam. Par drošām vecumdienām aizdomājas 12%.

Analizējot pētījuma datus, var secināt, ka uzkrājumu veikšanas tradīcija Latvijas iedzīvotāju vidū joprojām nav populāra. Piemēram, pēdējā gada laikā gandrīz puse (48%) iedzīvotāju nav veidojuši uzkrājumus vai arī viņiem nav līdzekļu, lai veidotu uzkrājumus. Tomēr, ir arī daļa sabiedrības, kas noteiktā veidā veic uzkrājumus. 31% iedzīvotāju ir uzkrājuši skaidru naudu mājās, 25% vairāk līdzekļu noguldījuši bankas kontā, savukārt iemaksas krājkontā ir veikuši 7%.

Katrs 4. iedzīvotājs šobrīd noteiktu daļu no savem ienākumiem novirza uzkrājumu veikšanai. 16% šobrīd neuzkrāj, un kaut ko uzkrāt spētu tikai ar lielām grūtībām, no daudz kā atsakoties. 38% iedzīvotāju norāda, ka viņu ienākumi šobrīd nav pietiekami, lai, pat no ļoti daudz kā atsakoties, spētu uzkrāt. Savukārt 9% norāda, ka šobrīd neuzkrāj, taču ienākumi ir pietiekami lieli, lai spētu uzkrāt. Līdzīgi atbildes sadalījās arī 2014. gadā.

84% iedzīvotāju, esot pensijas vecumā, paļaujas/ paļausies uz valsts pensiju, 24% saņem vai cer saņemt finansiālu atbalstu no bērniem, bet 21% strādā/ plāno strādāt pensijas vecumā.

Kopumā 54% iedzīvotāju nav pārliecināti, ka viņi ir labi pastrādājuši pie sava finansiālā plāna vecumdienām. Bet kopumā tikai 12% ir šāda pārliecība.

Kopumā 75% sabiedrības nav pārliecināti, ka viņu ienākumi pensijas vecumā nodrošinās viņiem tādu dzīves līmeni visā pensijas periodā, uz kādu viņi ir cerējuši. Kopumā tikai 13% ir šāda pārliecība.

76% no pensijas sistēmas 2. līmeņa dalībniekiem neseko līdzī izvēlētajā ieguldījumu plāna darbībai. Tāpat lielākā daļa (69%) no pensijas sistēmas 2.līmeņa dalībniekiem nezina, kādas ir uzkrātā kapitāla saņemšanas iespējas, aizejot pensijā.

Salīdzinot ar 2014. gadu, nedaudz ir palielinājies pensijas trešajā līmenī iesaistīto iedzīvotāju īpatsvars. Kopumā tajā iesaistīti 13% iedzīvotāju, to skaitā 9% paši veic iemaksas kādā no privātajiem pensiju fondiem, bet 4% gadījumos iemaksas veic darba devējs. 49% no pensijas sistēmas 3.līmeņa dalībniekiem seko līdzī sava pensiju plāna darbības rezultātiem, tas ir apmēram tikpat cik 2014. gadā.¹

Iepriekš aplūkoti dati atklāj aktualitātes tikai pēdējos divos gados – 2015. un 2014. gadā. Lai gan šie dati sniedz informāciju par aktuālajām tendencēm sabiedrībā, tā nesniedz pilnīgāku redzējumu šo tendenču attīstībā ilgākā laika periodā. Šī iemesla dēļ turpmāk tiks kopumā aplūkoti dati par garāku laika posmu, apskatot privāto uzkrājumu līmeni.

Mājsaimniecību uzkrājumi ir galvenais iekšzemes finansējuma avots, lai finansētu kapitāla ieguldījumus, tiem ir liela ietekme uz ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi.²

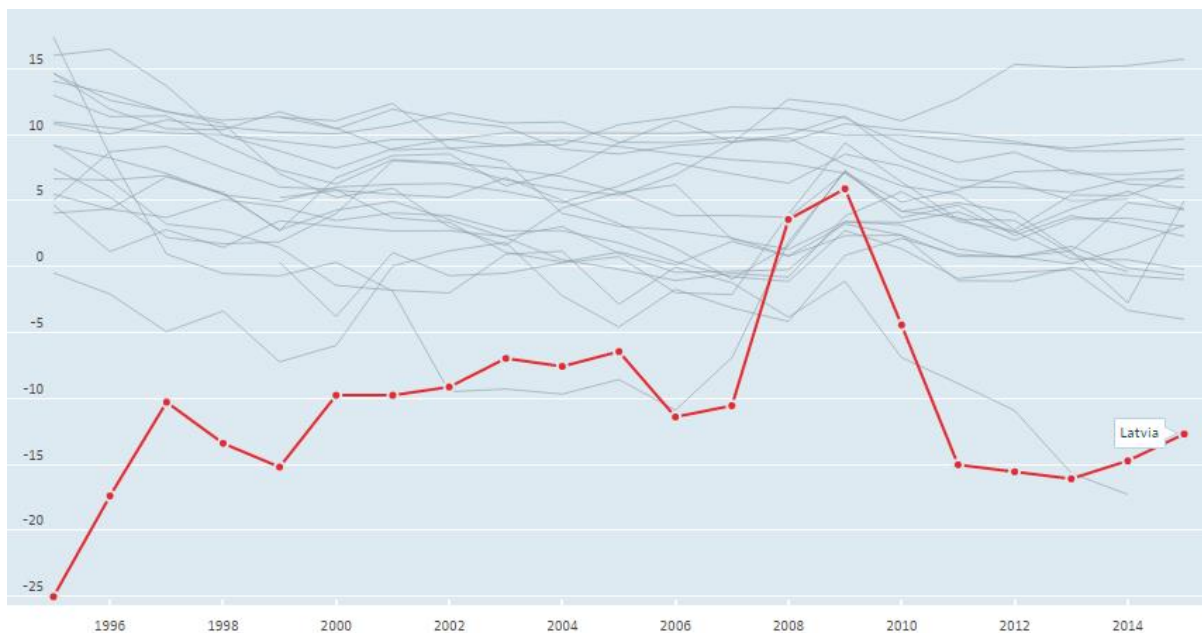
2.2. attēlā ir aplūkojami dati par Eiropas Savienības mājsaimniecību uzkrājumiem, tai skaitā dati par Latviju. Šajā attēlā mājsaimniecību uzkrājumi ir attēloti procentuālā veidā – kā daļa no mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem. Neto mājsaimniecību uzkrājumi šeit ir definēti šādi - atņemot mājsaimniecību patēriņa izdevumus no mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem un ņemot vērā izmaiņas mājsaimniecību pašu kapitālam pensiju fondos.

Kā redzams 2.3. attēlā, no 28 Eiropas Savienības valstīm, Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu līmenis kopumā ir viszemākais no visām Eiropas Savienības valstīm. Neraugoties uz 1995. gada zemo uzkrājumu līmeni (-25.02%), turpmākajos gados uzkrājumu līmenis strauji palielinājās (līdz pat – 10.28% 1997. gadā), bet 1999. gadā atkal tika piedzīvots kritums (-15.2%). Pēc šī pavērsiena līdz pat 2005. gadam sekoja stabila augšupeja (2005. gadā -6.45%). 2006. gadā atkal seko kritums, pēc kura sākās uzkrājuma līmeņa augšupeja, 2009. gadā sasniedzot savu līdz šim augstāko līmeni 5.88%. Neraugoties uz šo straujo izaugsmi, turpmākajos divos gados uzkrājumu līmenis ļoti strauji nokritās, līdz 2013. gadā sasniedza otru zemāko līmeni -16.09%. Šobrīd uzkrājumu līmenis atkal lēnām palielinās, 2015. gadā

¹ *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība. Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti 20115. gada marts/aprīlis.* Pieejams: http://www.klientuskola.lv/images/Latvijas_finansu_pratiba_FKTF_2015.pdf (skatīts 12.12.2016)

² *Household savings.* Pieejams: <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm> (skatīts 20.12.2016)

uzkrājumu līmenis -12.7%. Kopumā var secināt, ka Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu līmenis tikai 2008. un 2009. gadā ir pietuvojies pārējo Eiropas Savienības valstu mājsaimniecību uzkrājumu līmenim. Diemžēl pārējos gados dati liecina par ļoti zemu līmeni.

2.3. att. Eiropas Savienības mājsaimniecību uzkrājumi % no rīcībā esošajiem ienākumiem, 1995 – 2015. gads.¹

¹ Household savings. Pieejams: <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm> (skatīts 20.12.2016)

3. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ZINĀŠANAS UN PARADUMI UZKRĀJUMU VEIDOŠANĀ

Iepriekšējā daļā jau tika minēts, ka pētījumi par iedzīvotāju uzkrājumiem tiek veikti regulāri gan no komercbanku, gan citu institūciju puses. Neraugoties uz pētījumu rezultātiem, kas publiski pieejami internetā, autore izstrādāja aptaujas anketu "Uzkrājumu veidošana" (skatīt 3. pielikumu) ar mērķi noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli, zināšanas un tendences uzkrājumu veidošanā, kur mērķauditorija netika izvēlēta pēc īpašām pazīmēm vai kritērijiem. Aptaujā piedalījās cilvēki ar dažādām sociālām, finansiālām īpašībām un vecuma grupām no autores paziņu loka, kas ir Latvijas iedzīvotāji. Ar aptaujā iegūtajiem rezultātiem autore analizēja aktuālo situāciju par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem uz 2016. gada beigām.

Aptauja tika veikta laika posmā – no 04.11.2016 līdz 04.12.2016 un tajā piedalījās 185 respondenti, 37 vīrieši un 148 sievietes, vecumā no 18 līdz 66 gadiem. Vidējais vecums 34.4 gadi. Aptauja tika veidota elektroniskas anketas formā ar portāla visidati.lv palīdzību, aptauja tika veidota anonīma un visas atbildes tika izmantotas tikai apkopotā veidā. Autore anketu izplatīja ar sociālo portālu un elektroniskā pasta starpniecību savu paziņu lokā.

Aptaujas anketas sākumā tika noskaidrota vispārīga informācija par respondentu dzimumu, vecumu, izglītības līmeni un nodarbošanos.

Anketa tika sastādīta no 14 jautājumiem, uz kuriem bija jāatbild, norādot vienu vai vairākus atbilžu variantus, ja tas bija iespējams. Pirmie jautājumi tika veltīti respondentu ienākuma līmeņa apzināšanai, vai respondenti vispār veido uzkrājumus, iemesli kāpēc neveido vai, ja veido uzkrājumus, tad kādiem mērķiem.

Vairākumam respondentu - 35,6 % aptuvenais ikmēneša neto ienākumu līmenis ir 600 līdz 800 EUR, 24,4% respondentu ikmēneša neto ienākumu līmenis ir 400 līdz 600 EUR, 17,8% respondentu aptuvenais ikmēneša neto ienākumu līmenis ir virs 1000 EUR, savukārt pārējai respondentu daļai – 11,1% aptuvenie ikmēneša neto ienākumi ir robežās līdz 400 EUR.

Pēc pirmo būtisko pazīmju noskaidrošanas, tālāk seko jautājumi, kuru analīze palīdz apzināt ne tikai iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas tendences, paradumus, bet arī viņu zināšanas šajā jomā, kuras atspoguļo atbildes uz konkrētiem jautājumiem.

3.1. Zināšanu līmenis un tā ietekme, veidojot uzkrājumus

Iepriekš jau tika minēta finanšu pratība un tās saistība ar finansiālo labklājību, kā arī tika noskaidrota finanšu pratības nozīme un jēga. Zināšanas finanšu jomā palīdz celt katra paša individuālo finanšu pratību. Veicot aptauju un aplūkojot iegūtos rezultātus, var gūt priekšstatu par to, kā personas zināšanu līmenis atsaucas uz viņa finansiālo stāvokli un prasmi gudri rīkoties ar personisko vai ģimenes budžetu.

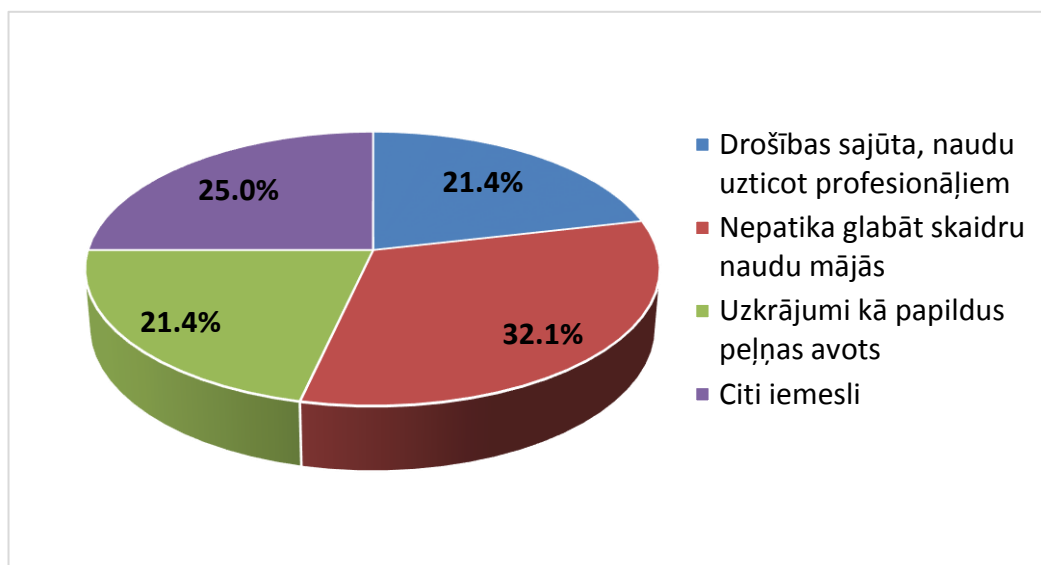
Aplūkojot aptaujas atbildes uz jautājumu “Vai Jūs veidojat uzkrājumus?”, 28,9% atbildēja ar “Nē”, savukārt no šīs daļas vēl 7,7% to pamatoja ar to, ka neuzskata to par nepieciešamu, bet 46,2% norādīja, ka visu nopelnīto iztērē līdz nākamajai algai. Šādas atbildes liecina par to, ka daļa cilvēku neizprot uzkrājumu veidošanas nozīmi un pārāk paļaujas uz šodienu, nedomājot par nākotni, šādi cilvēki neprot vai pat negrib gudri rīkoties ar naudu – attiecībās ar naudu galveno lomu spēlē personas emocijas, bet ne loģiska spriestspēja.

71,1% respondentu veido uzkrājumus vai arī dažkārt veido uzkrājumus dažādiem mērķiem, izmantojot dažādas metodes, no kuriem 55% norādīja, ka glabā savus uzkrājumus mājās vai savā bankas norēķinu kontā. Lai gan iepriecinošs ir rezultāts, ka vairāk, kā puse no visiem respondentiem uzkrājumus veido, tomēr, analizējot turpmākos rezultātus, atspoguļojas situācija, ka liela daļa tomēr savu uzkrājumu glabāšanai izmanto ne to piemērotāko un finansiāli izdevīgāko glabāšanas formu, uzkrājot naudu mājās vai savā norēķinu kontā. Kā galveno iemeslu naudas glabāšanai mājās 45,5% respondentu min iespēju piekļūt saviem uzkrājumiem, ja rodas vajadzība. Šāds rezultāts norāda uz to, ka daļai cilvēku ir svarīgi piekļūt saviem uzkrājumiem ātri un ērti, līdz ar to netiešā veidā rodas iespāids, ka, piemēram, bankās uzkrājot naudu, tai vajadzības gadījumā nevar steidzami piekļūt.

45% respondentu savus uzkrājumus glabā bankā, izmantojot uzkrājumiem paredzētos pakalpojumus, vai citā finanšu institūcijā, kam par iemeslu min 3.1. attēlā atspoguļotos iemeslus. Kā redzams, lielākā daļa jeb 32,1% respondentu par iemeslu atzīst to, ka viņiem vienkārši nepatīk skaidru naudu glabāt mājās, kas būtu loģiski izskaidrojams ar pastāvošo zādzību risku vai citu neparedzētu negadījumu varbūtību, piemēram, ugunsgrēks vai plūdi. 25% aptaujāto naudas uzkrāšanai bankā vai citā finanšu institūcijā min citus iemeslus, norādot – nodokļu atvieglojumi, nespēju visu uzreiz iztērēt, ērtums, nav iespēja uzreiz piekļūt naudai un nepārdomāti to iztērēt u.c.

84,4% respondentu vēlētos, lai viņu uzkrājumi nestu peļņu, 4,4% ir grūti pateikt, bet 11,1% norāda, ka viņu uzkrājumi jau nes peļņu, pilnīgi loģiski un saprotami ir tas, ka neviens respondents neatbildēja, ka nevēlētos gūt peļņu no saviem uzkrājumiem.

Uz jautājumu par to, vai respondents vēlētos uzzināt vairāk par uzkrājumu veidošanas iespējām, ko piedāvā bankas vai citas finanšu institūcijas, 71,1% respondentu ir snieguši atbildi, ka vēlētos, 15,6% nevēlētos, bet atlikušajiem 13,3% respondentu šis jautājums sagādā grūtības un viņi nespēj sniegt konkrētu atbildi.

3.1. att. Iemesli, kāpēc respondenti izvēlas savus uzkrājumus glabāt bankā vai citā finanšu institūcijā

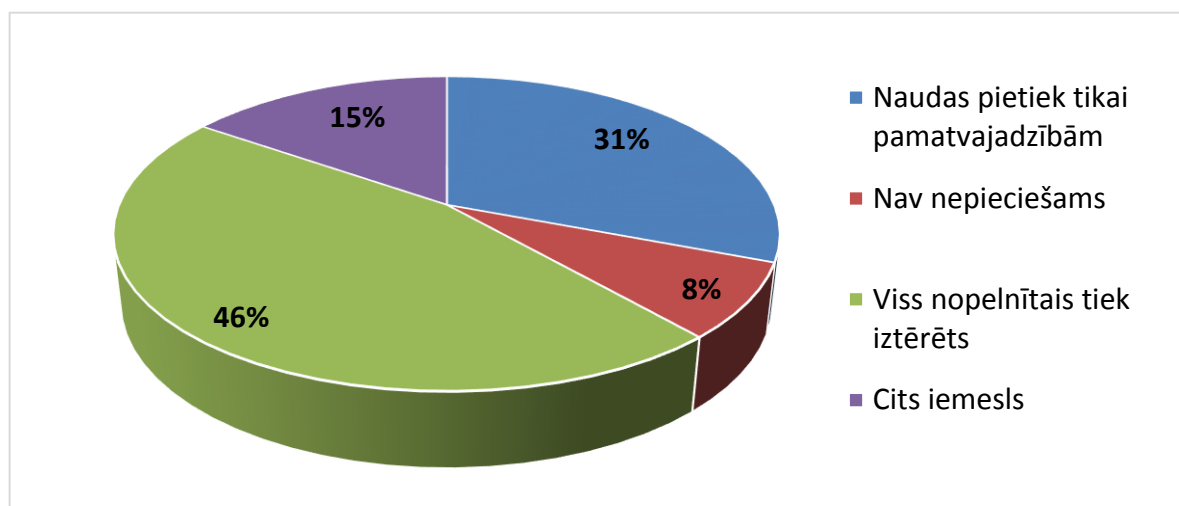
Līdz ar aptaujas rezultātiem noskaidrojās šāda problemātika saistībā ar Latvijas iedzīvotāju uzkrājumiem un zināšanām to veidošanā:

1. salīdzinoši liela daļa Latvijas iedzīvotāju neveido uzkrājumus, jo neuzskata to par nepieciešamu;
2. daļa Latvijas iedzīvotāju, kas veido uzkrājumus, izmanto naudas uzkrāšanas veidus, kas nav efektīvi, zināšanu vai objektīvas informācijas trūkuma dēļ.

3.2. Uzkrājumu veidošanas paradumi un tendences

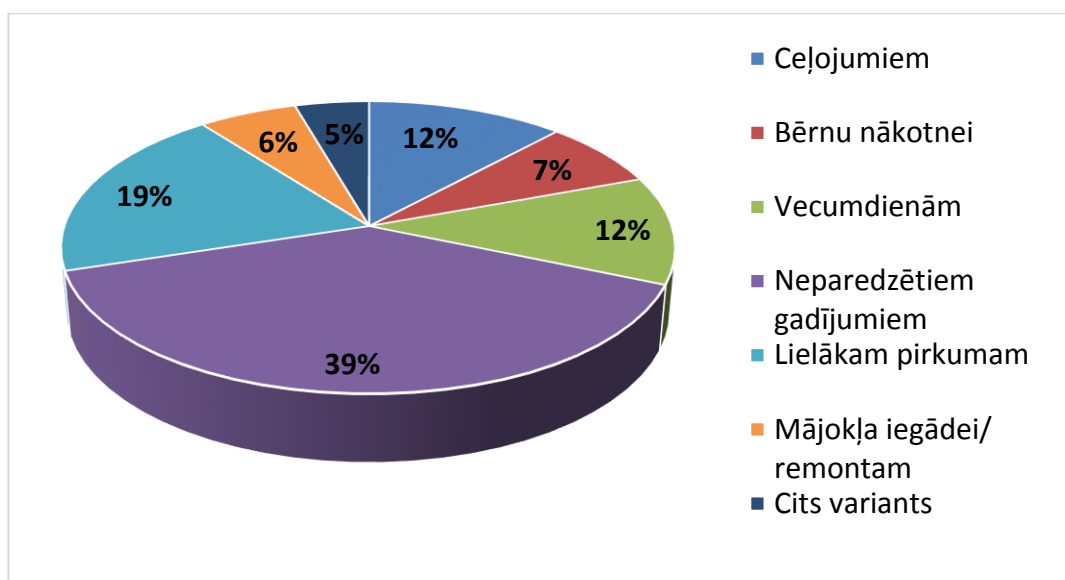
40% aptaujas dalībnieku atzina, ka veido uzkrājumus, 28,9% neveido uzkrājumus, savukārt 31,1% norāda, ka uzkrājumus mēdz veidot dažkārt.

Kā redzams 3.2. attēlā, no tās daļas respondentu, kas neveido uzkrājumus, 46,2% par uzkrājumu neveidošanas galveno iemeslu min to, ka dzīvo “no algas līdz algai”, jeb visu, kas nopelnīts, iztērē līdz nākamajai algai. 30,8% respondentu atzina, ka iemesls uzkrājumu neveidošanai ir naudas pietiekamība tikai pamatvajadzībām. Savukārt 15,4% neveido uzkrājumus minot citus iemeslus, piemēram, tiek minēti jau pavisam konkrēti iemesli, kādēļ nauda netiek uzkrāta – visi brīvie līdzekļi tiek veltīti īpašuma renovācijai, bērnu izglītībai, hobijam. Vismazākā daļa no visiem uzkrājumu neveidotājiem, kas ir 7,7%, uzskata, ka viņiem nav nepieciešams veidot uzkrājumus.

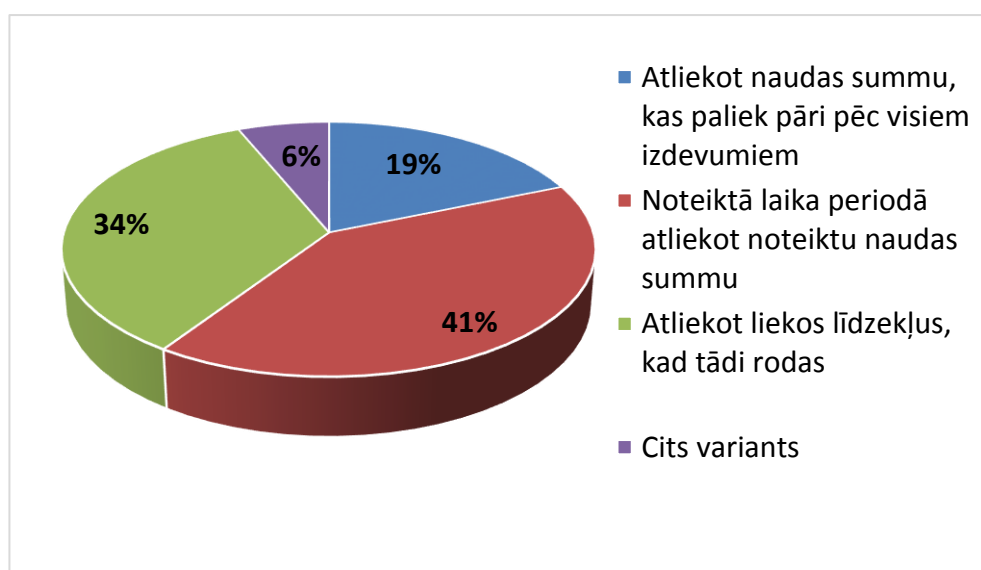
3.2. att. Respondentu, kas neveido uzkrājumus, sadalījums pēc neuzkrāšanas iemesliem

3.3. attēlā atspoguļoti uzkrājumu veidošanas mērķi. Kā redzams, lielākā daļa respondentu, kas ir 38,8%, uzkrājumus veido neparedzētiem gadījumiem. Otrs visvairāk minētais mērķis ir lielāka pirkuma iegāde, piemēram, sadzīves tehnikas vai auto iegāde, ko atzīst 19,4% respondentu. Respondenti arī norāda, ka uzkrājumus mēdz veidot arī ceļojumiem, vecumdienām, bērnu nākotnei, mājokļa iegādei un/vai remontam. 4,5% respondentu norāda citus uzkrājumu veidošanas iemeslus, piemēram, kāzas, dzīvības apdrošināšana vai vienkārši krāšana bez noteikta mērķa. Nevieni no aptaujātajiem kā uzkrājumu veidošanas mērķi nav norādījis izglītību, kas arī bija viens no dotajiem atbilžu variantiem.

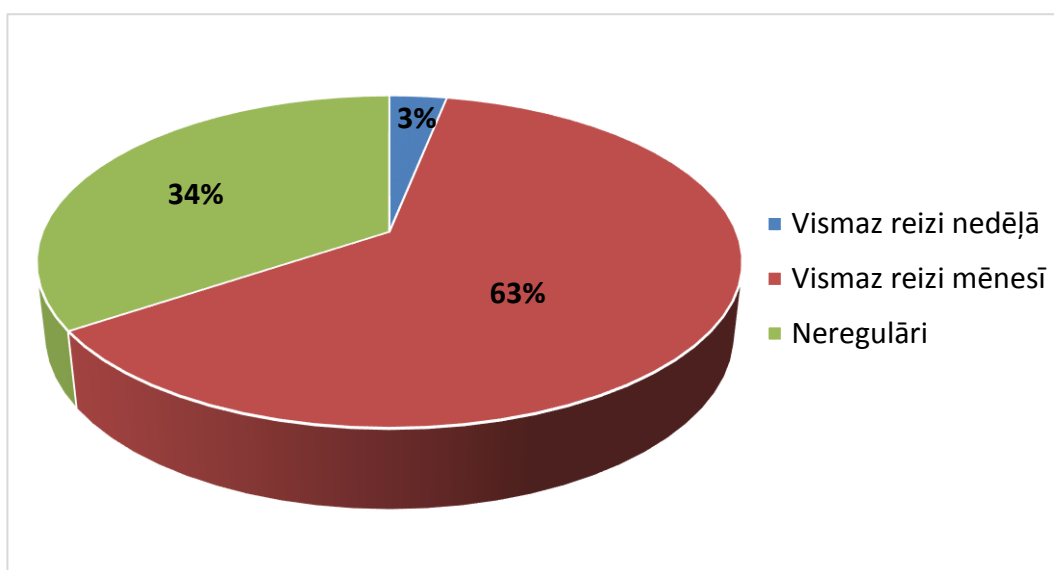
3.3. att. Respondentu sadalījums pēc uzkrājumu veidošanas mērķiem

Atbildot uz jautājumu par to, kādā veidā tiek veidoti uzkrājumi, vairākums, jeb 40.6% , atzina, ka uzkrājumus veido noteiktā laika periodā atliekot noteiktu naudas summu. Šāds rezultāts norāda uz atbildības un pienākuma sajūtu respondentu vidū attiecībā uz personīgo budžetu - cilvēkiem ir savs veids, kā sistemātiski veidot uzkrājumus, lai īstenotu izvirzītos uzkrājumu veidošanas mērķus. 34,4% aptaujāto norāda, ka uzkrājumus neveido pēc kāda konkrēta principa, bet gan uzkrājumi tiek veidoti kā sanāk – kad ir lieki līdzekļi, tad arī tos uzkrāj. 18,8% respondentu veido uzkrājumus no līdzekļiem, kas paliek pāri pēc visiem izdevumiem, bet 6,3% norāda citus uzkrājumu veidošanas veidus, piemēram, kombinējot vairākus no minētajiem veidiem (skatīt 3.4. attēlu).

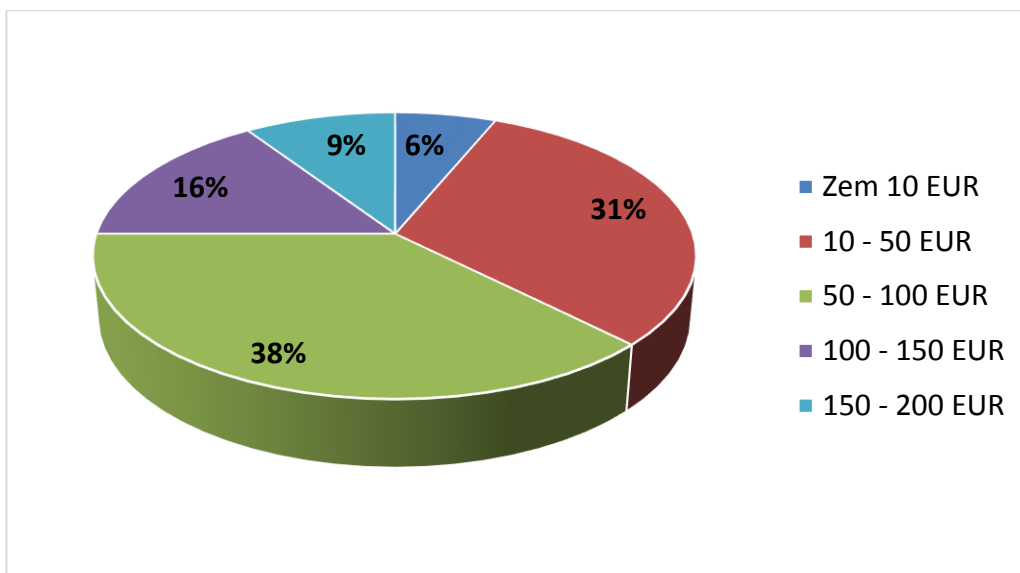
3.4. att. Respondentu sadalījums pēc uzkrājumu veidošanas veida

Respondenti, atbildot uz jautājumu par naudas atlikšanas regularitāti uzkrājumu veidošanai, atspoguļo to, ka lielākā daļa naudu atliek vismaz reizi mēnesī, šādu paradumu atzīst 62,5% aptaujāto. Naudas atlikšana reizi mēnesī liecina par apzinātu uzkrājumu veidošanas sistēmu. Aplūkojot 3.5. attēlu, redzams arī pārējais respondentu sadalījums, kur 34,4% ir snieguši atbildi, ka uzkrājumus veido neregulāri. 3,1% respondentu naudu uzkrājumiem atliek vismaz reizi nedēļā. Neviens respondents nenorādīja, ka veidotu uzkrājumus, atliekot naudu vismaz reizi pusgadā vai vismaz reizi gadā. Šādas atbildes liecina, ka cilvēki tomēr cenšas atlikt naudu uzkrājumiem maksimāli bieži, savu finansiālo iespēju robežās.

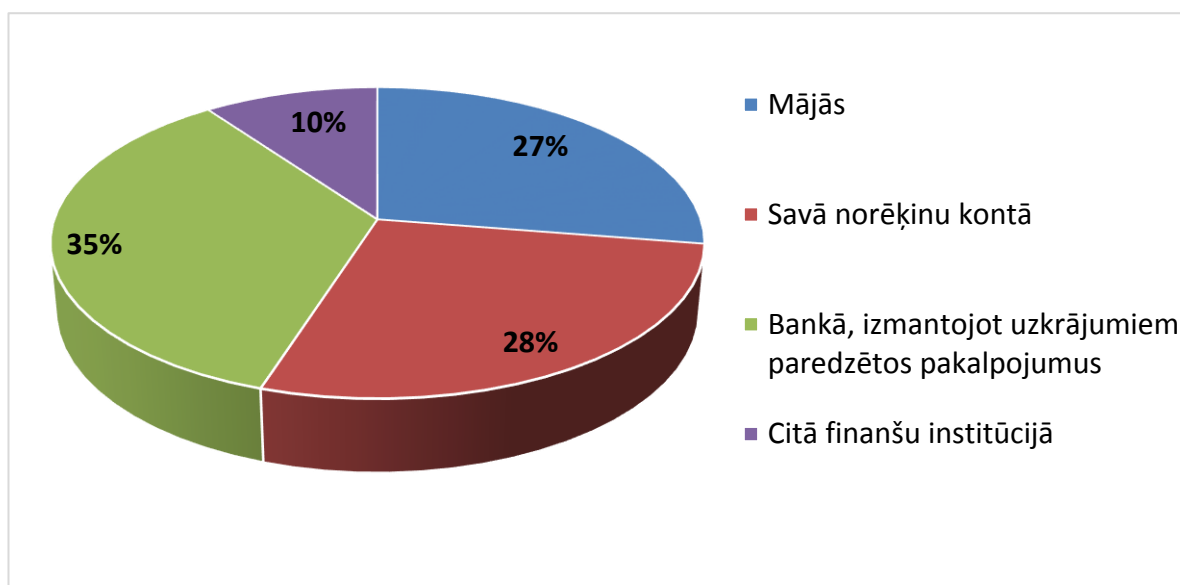
3.5. att. Respondentu sadalījums pēc uzkrājumu veidošanas regularitātes

3.6. attēlā redzams respondentu sadalījums pēc summām, kādas tiek atliktas vienā reizē, veidojot uzkrājumus. Pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka summas, kas tiek uzkrātas, ir līdz pat 200 EUR vienā atlikšanas reizē. Lielākā daļa respondentu, kas ir 37,5%, mēdz atlikt no 50 līdz 100 EUR lielu naudas summu vienā reizē, veidojot uzkrājumus. Savukārt vairāk, kā 200 EUR lielu naudas summu vienā reizē neatliek neviens no respondentiem, veidojot uzkrājumus. Rezultāti liecina, ka cilvēki cenšas atlikt pēc iespējas vairāk naudas uzkrājumiem, bet ne vairāk, kā atļauj viņu finansiālā rocība, arī summas, kas mazākas par 10 EUR tiek uzkrātas salīdzinoši maz. Mazāku naudas summu uzkrāšana visticamāk korelē ar regulāru uzkrājumu veidošanu, mazākas summas cilvēki atļaujas uzkrāt biežāk, bet lielās summas, kas ir virs 50 EUR, atliek ne biežāk kā reizi mēnesī.

3.6. att. Respondentu sadalījums pēc uzkrājumu veidošanas summām

Vairāk kā puse respondentu, kas veido uzkrājumus, ir norādījuši, ka glabā savus uzkrājumus mājās vai savā norēķinu kontā. 35% aptaujāto savus uzkrājumus glabā bankā, izmantojot uzkrājumiem paredzētos pakalpojumus, piemēram, krājkontu, termiņdepozītu u.tml. 10% respondentu savus uzkrājumus uztic glabāšanai citām finanšu institūcijām (skatīt 3.7. attēlu).

3.7. att. Respondentu sadalījums pēc uzkrājumu glabāšanas vietām

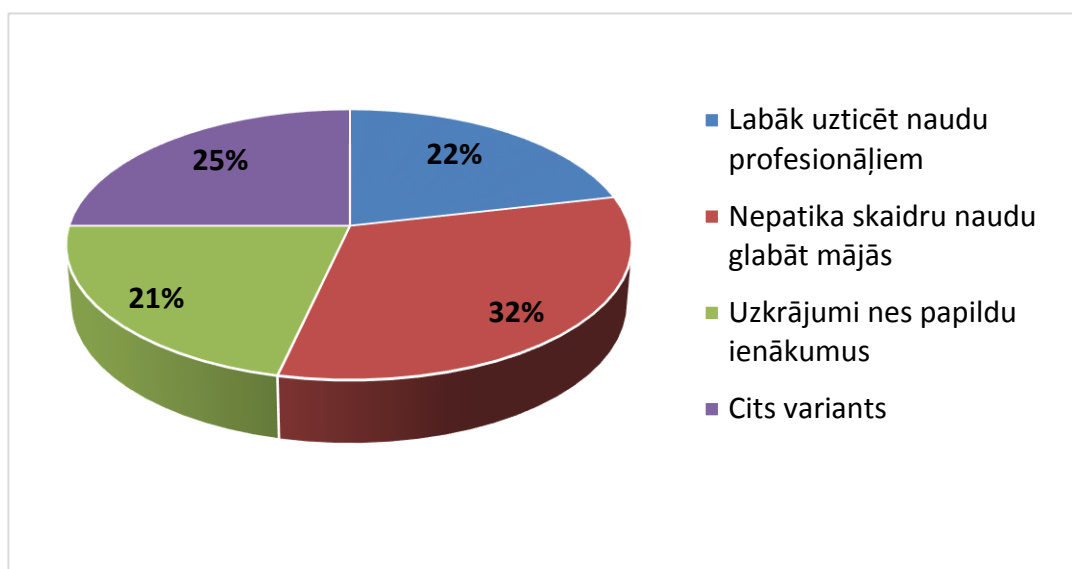
Teju visi respondenti, kas veido uzkrājumus un izvēlas tos glabāt mājās, kā iemeslu naudas uzkrāšanai mājas apstākļos norāda iespēju piekļūt saviem uzkrājumiem, kad vien rodas nepieciešamība. Atlikušajiem 1,17% respondentu ir citi iemesli šādai rīcībai, piemēram, algas saņemšana skaidrā naudā.

3.8. attēlā aplūkojams respondentu sadalījums pēc iemesliem, kāpēc viņi uzkrājumus izvēlas glabāt bankā vai citā finanšu institūcijā. No visiem respondentiem, kas veido uzkrājumus un izvēlas tos glabāt bankā vai citā finanšu institūcijā, lielākā daļa jeb 32% kā noteicošo faktoru min nepatiku pret skaidras naudas glabāšanu mājās, kas varētu liecināt par respondentu vēlēšanos savus uzkrājumus pasargāt no dažādiem ārējiem riskiem. Ļoti līdzīgs sadalījums ir starp respondentiem, kas naudu glabā bankā vai citā finanšu institūcijā, jo –

1) labāk uztic savu naudu profesionāļiem (22%);

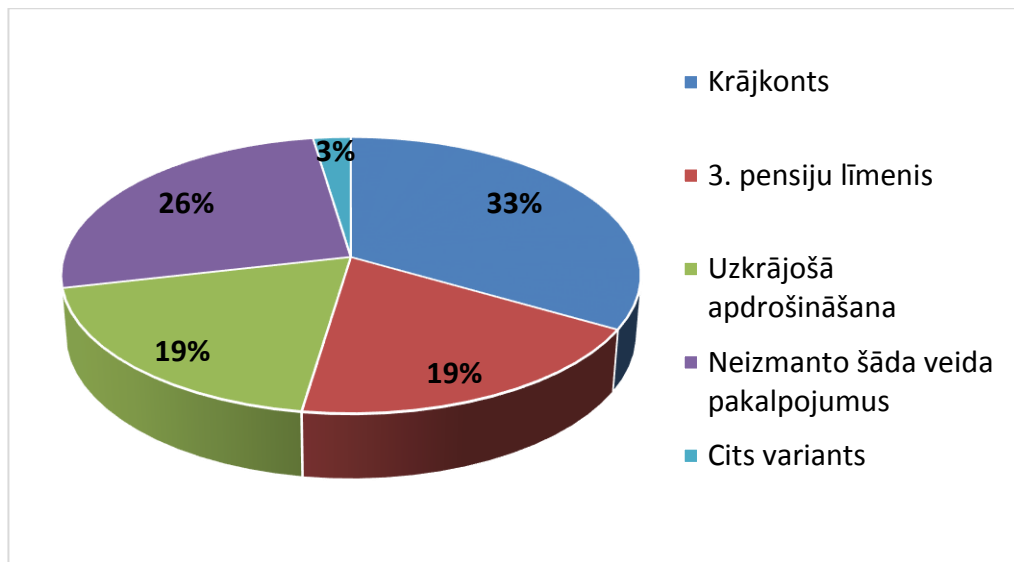
2) uzkrājumi nes papildu ienākumus (22%);

3) cits variants (25%), piemēram, nodokļu atvieglojumu dēļ vai lai atturētu sevi no vēlmes uzkrāto naudu nepārdomāti iztērēt.

3.8. att. Respondentu sadalījums pēc iemesliem, kāpēc uzkrājumi tiek glabāti bankā vai citā finanšu institūcijā

Respondenti, kuri veido uzkrājumus, izmantojot banku vai citu finanšu institūciju pakalpojumus, izvēlas dažādus pakalpojumus, bet kā redzams 3.9. attēlā populārākie ir krājkonts, ko izvēlas 33.3% aptaujāto, veidojot uzkrājumus, uzkrājošā apdrošināšana – izmanto 19% aptaujāto un 3. pensiju līmenis – arī izmanto 19% aptaujāto.

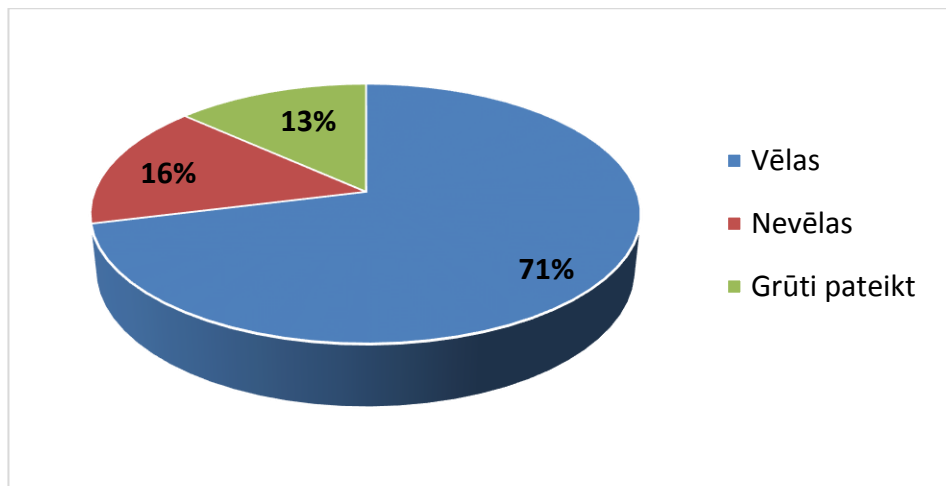

3.9. att. Banku vai citu finanšu institūciju pakalpojumi, kurus izmanto respondenti uzkrājumu veidošanai

75,6% aptaujāto ir dzirdējuši par uzkrājumiem, kas nes peļņu, 17,8% iespējams ir dzirdējuši par šāda veida uzkrājumiem, bet nav pārliecināti, bet 6,7% aptaujāto nav dzirdējuši par uzkrājumiem, kas nes peļņu.

Uz jautājumu par to, vai respondents vēlētos, lai viņa uzkrājumi nestu peļņu, 84,4% sniedza apstiprinošu atbildi, 11,1% respondentu norādīja, ka viņu uzkrājumi jau nes peļņu, bet 4,4% nespēja sniegt konkrētu atbildi. Neviens respondents nenorādīja, ka nevēlētos gūt peļņu šādā veidā.

3.10. attēlā atspoguļoti rezultāti uz aptaujas pēdējo jautājumu – “Vai Jūs vēlētos uzzināt vairāk par uzkrājumu veidošanas iespējām, ko piedāvā bankas vai citas finanšu institūcijas?”. Kā redzams, vairākums jeb 71,1% labprāt vēlētos uzzināt vairāk, 15,6% respondentu nevēlas uzzināt vairāk par šādām iespējām, savukārt atlikusī daļa nespēja sniegt konkrētu atbildi.

3.10. att. Respondentu atbilžu dalījums uz jautājumu “Vai Jūs vēlētos uzzināt vairāk par uzkrājumu veidošanas iespējām, ko piedāvā bankas vai citas finanšu institūcijas?”

3.3. Uzkrājumu veidošanas ietekme uz Latvijas ekonomiku

Iedzīvotāju uzkrājumu tendenču analīze palīdz vērtēt valsts ekonomisko situāciju.

Ilgspējīgas valsts sociālekonomiskās politikas pamats ir augsts uzkrājumu līmenis.¹

Lai gan Latvijā mājsaimniecību uzkrājumi veido salīdzinoši nelielu daļu no nacionālajiem uzkrājumiem, tie ir ļoti nozīmīgi valsts attīstībai, jo palīdz izlīdzināt privāto patēriņu ekonomikas cikla laikā.

Ja mājsaimniecību uzkrājumu veidošanas un patēriņa paradumi ir pretcikliski, tie rada iespēju uzkrāt “nebaltai dienai”, un situācijā, kad valsts ekonomiskais stāvoklis pasliktinās, iepriekš veiktie uzkrājumi stimulē privāto patēriņu, tādējādi ļaujot ekonomikai ātrāk atkopties.

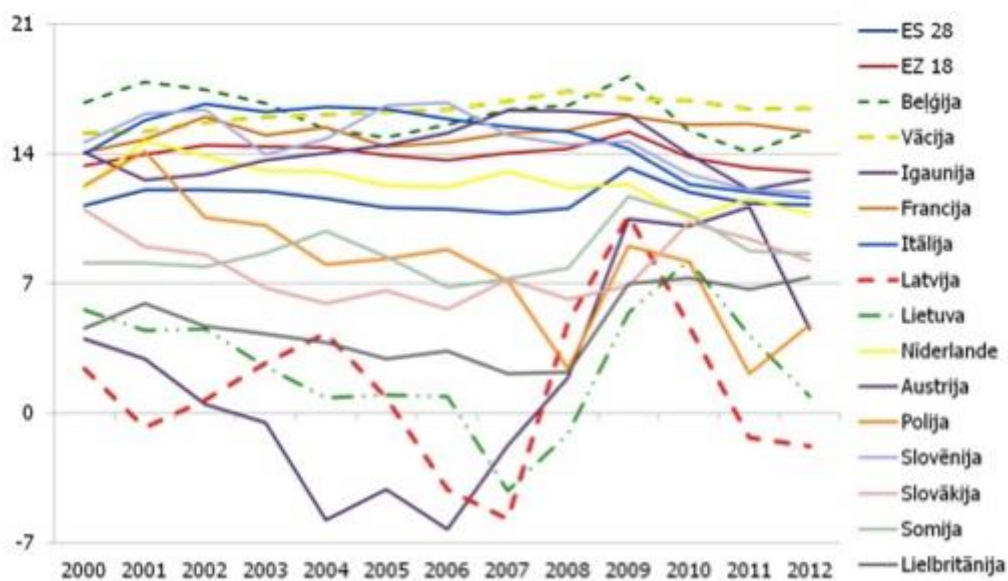
Mājsaimniecību uzkrājumu dati apkopoti valstu nacionālajos kontos. Uzkrājumi tiek aprēķināti, no rīcībā esošajiem ienākumiem, atņemot mājsaimniecību patēriņu un pieskaitot neto izmaiņas pensiju fondos. Mājsaimniecību uzkrājumu analīzei tiek izmantots uzkrājumu līmeņa rādītājs (uzkrājumu līmenis), kas aprēķināts kā bruto

¹ *Uzkrājumi Latvijā*. Pieejams: https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/dm_2009-1.pdf (skatīts 20.12.2016)

uzkrājumu attiecība pret rīcībā esošajiem ienākumiem un tiek izteikts procentos. Būtiski pieminēt, ka nacionālo kontu dati atspoguļo uzkrājumu (tāpat kā citu rādītāju) plūsmas konkrētā gadā, kas nozīmē, ka šie nav kumulatīvie rādītāji.

Kā jau iepriekš tika apskatīts, Latvijas uzkrājumu līmenis, salīdzinot ar pārējām Eiropas Savienības valstīm, ir viszemākais.

Aplūkojot 3.11. attēlu, var novērot likumsakarību – jo vidējais mājsaimniecību uzkrājumu līmenis valstī ir augstāks, jo stabilāks tas ir, savukārt valstīs ar zemākiem mājsaimniecību uzkrājumu līmeņiem tas ir mainīgāks.¹

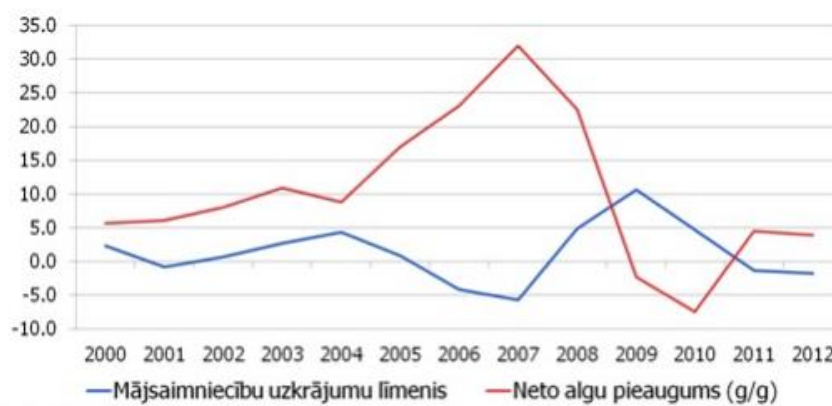
3.11. att. Bruto uzkrājumu līmenis laika posmā no 2000. - 2012. gadam, %²

Nozīmīgākās atšķirības starp valstu uzkrājumu līmeņiem lielā mērā nosaka ienākumu līmenis – jo turīgāki cilvēki, jo vairāk tiem ir iespējas uzkrāt. Taču šī iezīme neatspoguļojas Latvijas uzkrājumu līmeņa dinamikā.

Teorētiski, ienākumiem palielinoties, mājsaimniecībām būtu jāuzkrāj vairāk brīdīm, kad ienākumi varētu samazināties. Apskatot pirmskrīzes periodu Latvijā, redzams, ka, neskatoties uz to, ka algu līmenis strauji kāpa, uzkrājumu līmenis ievērojami samazinājās (skatīt 3.12. attēlu).

¹ *Uzkrājumu loma krīžu pārvarēšanā*. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/uzkrajumu-loma-krizu-parvaresana> (skatīts 20.12.2016)

² turpat.

3.12. att. Mājsaimniecību uzkrājumu līmenis un neto algu pieaugums laika posmā no 2000. – 2012. gadam, %¹

Šo sakarību iespējams skaidrot ar tā dēvēto “bagātības efektu”. Bagātības efekts rodas, patērētājiem uztverot savu turīgumu augstāku, kāds tas patiesībā ir. Pirms krīzes algas, kas veido lielāko daļu no rīcībā esošajiem ienākumiem, un nekustamo īpašumu cenas ievērojami auga, ļaujot iedzīvotājiem domāt, ka viņi kļūst bagātāki un ka šis pieaugums būs ilgtspējīgs. Algu pieaugums nebija vērtējams kā ilgtspējīgs, jo algas auga būtiski straujāk nekā darba ražīgums, taču mājokļu cenu kāpumu veicināja pārāk straujā kreditēšana.

Cilvēkiem noticot, ka viņi kļūst bagātāki, viņi sāka palielināt savu patēriņu. Tā kā pirmskrīzes periodā bija viegli pieejami kredīti, privātais patēriņš pārsniedza rīcībā esošos ienākumus, kas noveda pie augstākajiem privātā patēriņa pieauguma tempiem Eiropas Savienībā un negatīviem mājsaimniecību uzkrājumu līmeņiem.²

Latvijas uzkrājumu līmenis un to salīdzinājums Eiropas Savienības kontekstā tika apskatīts jau 2.2. apakšnodaļā, kur uzkrājumu līmeņi uzskatāmi aplūkojami 2.2. attēlā. Visā dotajā laika periodā Latvijas uzkrājumu vidējais līmenis ir negatīvs.

Negatīvi uzkrājumi paši par sevi nav nekas slikts, jo tie liecina, ka privātais patēriņš stimulē iekšzemes kopprodukta (IKP) izaugsmi. Svarīgi ir tas, cik ilgu periodu uzkrājumi saglabājas negatīvi un kāds ir to cikliskums. Situācijā, kad ekonomika ir nonākusi recesijā, mājsaimniecībām ir svarīgi saglabāt savus dzīves standartus, ievērojami nesamazinot savus patēriņa paradumus, tādējādi stimulējot IKP izaugsmi un ļaujot valstij

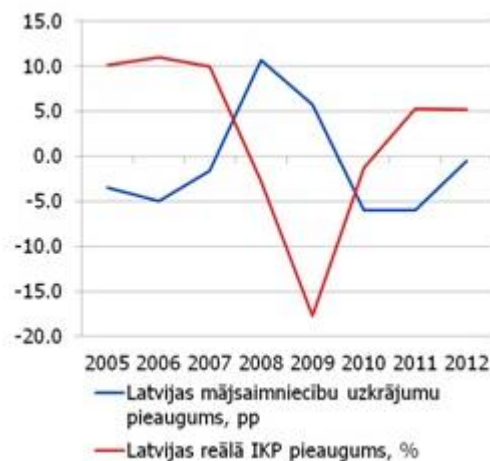
¹ *Uzkrājumu loma krīžu pārvarēšanā*. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/uzkrajumu-loma-krizu-parvaresana> (skatīts 20.12.2016)

² turpat.

ātrāk atgūt inerci un pozitīvu izaugsmi. Un, ja tas nozīmē, ka jāsamazina uzkrājumu līmenis, tad šāda rīcība nav uzskatāma par nelabvēlīgu.

Citiem vārdiem sakot, ir vēlams, lai mājsaimniecību uzkrājumu un patēriņa paradumi būtu pretcikliski, kas palīdz izlīdzināt iekšējo pieprasījumu valstī.¹

3.13. attēlā redzama Latvijas ekonomikā pastāvošā sakarība starp Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu pieaugumu un Latvijas reālā IKP pieaugumu. Kā redzams, Latvijā mājsaimniecību paradumi ir procikliski.

3.13. att. Mājsaimniecību uzkrājumu un reālā IKP pieaugums laika posmā no 2005. – 2012. gadam²

¹ *Uzkrājumu loma krīžu pārvarēšanā.* Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/uzkrajumu-loma-krizu-parvaresana> (skatīts 20.12.2016)

² turpat.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties uz darbā veikto izpēti un analīzi, darba autore ir nonākusi pie šādiem secinājumiem:

1. Uzkrājumi tiek veidoti dažādiem mērķiem, lai tos izmantotu nākotnē un to veidošana galvenokārt ir svarīga iedzīvotāju skatījumā kā nākotnes drošības garants neparedzētās situācijās (“drošības spilvens”) un individuālu velmju īstenošanā, kas prasa vairāk līdzekļu.
2. Uzkrājumu veidošana nav obligāta, bet tā ir ļoti ieteicama katra paša finanšu stabilitātes veicināšanai un valsts ekonomiskās situācijas uzlabošanai. Līdz ar to par uzkrājumiem jāsāk domāt laikus, jau no pirmajiem ienākumiem, sākot ar nelielu naudas summu uzkrāšanu, jo bagātība veidojas nevis patērējot, bet uzkrājot.
3. Uzkrājumi nav tas pats, kas ieguldījumi, bet ar uzkrājumu palīdzību var veidot ieguldījumus. Uzkrājumi ir naudas rezerve, kuru var ieguldīt finanšu instrumentos.
4. Uzkrājumi nodrošina mājsaimniecību finanšu stabilitāti ekonomiskās lejupslīdes posmā, labvēlīgi ietekmējot gan ekonomisko attīstību, gan banku sektora stabilitāti.
5. Uzkrājumus iespējams veidot divās formās: naturāli lietiskā un naudas formā. Populārākais naudas glabāšanas veids ir turēt to mājās, kas nav ne droši, ne pareizi, jo tās vērtību apdraud inflācija, līdz ar to, naudu ieteicams glabāt bankā.
6. Pastāv šādi uzkrājumu veidošanas veidi – noguldījums bankā (termiņnoguldījums/depozīts vai pēc pieprasījuma), krājkonts, uzkrājošā dzīvības apdrošināšana, pensiju fondi.
7. Uzkrājumu veidošanu ietekmē dažādi faktori, kas pirmkārt balstās uz personiskiem apsvērumiem, otrkārt uz sociālekonomisko situāciju.
8. Lai veidotu uzkrājumus, nepieciešams apzināt uzkrāšanas mērķus un izveidot konstruktīvu stratēģiju, kas ikdienas patēriņiem nerada apgrūtinājumus.
9. Uzkrājumu līmeni un ar uzkrāšanu saistītos lēmumus ietekmē gan tieši, gan netieši faktori – ekonomiskās attīstības cikls, rīcībā esošie ienākumi, uzkrātā bagātība, nepieciešamās investīcijas, nākotnē prognozējamais ienākumu un cenu līmenis, nefinanšu un finanšu investīciju ienesīgums, valūtas kurss, noguldījumu un aizņēmumu procentu likmes nodokļi, sociālā attieksme pret uzkrājumiem un tradīcijas, ienākumu sadale, iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūra u.c.

10. Uzkrājumu veidošana ir savstarpēji saistīta ar ienākumiem un patēriņu. Lai gan pie lielākiem ienākumiem vajadzētu būt arī augstākais tendencei veidot uzkrājumus, prakse liecina par pretējo – pie lieliem ienākumiem vairāk tiek patērēts un mazāk tiek uzkrāts.
11. Latvijā iespējams veidot uzkrājumus dažādos veidos, izmantojot dažādus finanšu pakalpojumus un pamatojoties uz tādiem faktoriem kā uzkrāšanas mērķis, vēlamais rezultāts, personīgās finanšu iespējas un zināšanas.
12. Latvijā finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai piedāvā komercbankas, krājaizdevu sabiedrības un apdrošināšanas kompānijas.
13. Visvairāk Latvijā uzkrājumu veidošanai tiek izmantoti komercbanku piedāvātie finanšu pakalpojumi. Banka darbojas kā starpnieks starp krājēju un aizņēmēju.
14. Latvijā pazīstamākie uzkrājumu veidi ir noguldījumi, uzkrājošā apdrošināšana un pensiju fondi.
15. Piesaistīto noguldījumu ziņā lielākās Latvijas bankas ir Swedbank, ABLV banka un Rietumu banka, no kurām tieši Swedbank piedāvā visplašāko finanšu pakalpojumu klāstu uzkrājumu veidošanai dažādām iedzīvotāju grupām, bet ABLV bank un Rietumu bankas pakalpojumu klāsts ir vairāk vērsts uz turīgiem klientiem.
16. Uzkrājošās dzīvības apdrošināšanas produktu galvenokārt piedāvā apdrošināšanas kompānijas, kā arī atsevišķas komercbankas.
17. Būtisks faktors, kas ietekmē iedzīvotāju lēmumus par labu vienam vai otram uzkrājumu veidošanas pakalpojumam, ir procentu likmes.
18. Pēc Latvijas Bankas datiem uz 2016. gada novembri privātpersonu procentu likme ir 0,46%, bet privātpersonu pieprasījuma noguldījumu procentu likme ir 0,03%.
19. Lai gan līdz ar ekonomiskās situācijas stabilizēšanos un citu faktoru ietekmē pēdējos gados palielinājies iedzīvotājiem pieejamais naudas līdzekļu apjoms, tomēr uzkrājumu veidošanai novirzītais apjoms ir nepietiekams.
20. Latvijas iedzīvotāji 2014. gadā visvairāk līdzekļu uzkrājuši noguldījumos – 8,1 miljardu eiro, bet 2013. gadā tie bija 7,3 miljardi eiro, kas liecina par uzkrāto summu pieaugumu.
21. Latvijas iedzīvotāju prasmes finanšu pārvaldīšanā, tai skaitā uzkrājumu veidošanā, var vērtēt kā viduvējas, bet uz attīstību tendētas.
22. FKTK un SKDS pirmā Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības aptauja (2014) atklāj, ka Latvijas sabiedrība ir kļuvusi atbildīgāka ikdienas personisko finanšu plānošanā, vairāk uzmanības veltot uzkrājumiem, tomēr nosacīti zemais ienākumu līmenis daudziem vēl neatļauj sākt veidot uzkrājumus.

23. FKTK un SKDS otrā Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības aptauja (2015) atklāj pozitīvas tendences, bet tomēr norāda uz to, ka vissliktāk sokas ar ilgtermiņa finanšu plānošanu.
24. Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības aptaujas norāda uz trūkumiem zināšanās par finanšu un ekonomikas likumsakarībām un apliecina finanšu pratības aktivitāšu nepieciešamību dažādās mērķauditorijās.
25. Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu līmenis ir viszemākais no visām Eiropas Savienības valstīm.
26. Salīdzinoši liela daļa Latvijas iedzīvotāju neveido uzkrājumus, jo neuzskata to par nepieciešamu, un daļa Latvijas iedzīvotāju, kas veido uzkrājumus, izmanto naudas uzkrāšanas veidus, kas nav efektīvi, zināšanu vai objektīvas informācijas trūkuma dēļ.
27. Ilgtspējīgas valsts sociālekonomiskās politikas pamats ir augsts uzkrājumu līmenis. Lai gan Latvijā mājsaimniecību uzkrājumi veido salīdzinoši nelielu daļu no nacionālajiem uzkrājumiem, tie ir ļoti nozīmīgi valsts attīstībai, jo palīdz izlīdzināt privāto patēriņu ekonomikas cikla laikā.
28. Jo vidējais mājsaimniecību uzkrājumu līmenis valstī ir augstāks, jo stabilāks tas ir, savukārt valstīs ar zemākiem mājsaimniecību uzkrājumu līmeņiem tas ir mainīgāks.
29. Latvijas uzkrājumu līmeņa dinamikā neatspoguļojas tendence – jo turīgāki cilvēki, jo vairāk tiem iespēju uzkrāt.
30. Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu pieauguma un Latvijas reālā IKP pieauguma tendences ir procikliskas.

Pamatojoties uz darbā veikto analīzi un izdarītajiem secinājumiem, autore ir izstrādājusi priekšlikumus, kurus var iedalīt trijās grupās.

I. Priekšlikumi Finanšu un kapitāla tirgus komisijai sadarbībā ar Finanšu ministriju:

1. Nepieciešams pilnveidot informatīvās kampaņas, kas vērstas uz iedzīvotāju zināšanu veicināšanu finanšu jautājumos, kas skar uzkrājumu veidošanu. Nepieciešams vairāk izmantot sociālos tīklus un plašsaziņas līdzekļus, lai popularizētu un veicinātu uzkrājumu veidošanu iedzīvotāju vidū (piemēram, ar uzskatāmu infografiku palīdzību). Šobrīd informācija par uzkrājumu veidošanu pieejama ļoti mazā apjomā, vairāk pieejama informācija par ieguldījumiem. Šajā aspektā nepieciešams korekts

informācijas dalījums – 1) informācija, kas vērsta cilvēkiem, kas vēlas uzkrāt konkrētiem mērķiem 2) informācija, kas vērsta cilvēkiem, kam jau ir uzkrājumi vai kas vēlas uzkrājumus izmantot ieguldījumiem.

2. Lai uzlabotu iedzīvotāju zināšanas un prasmes saistībā ar uzkrājumu veidošanu, kā arī veicinātu uzkrāšanu, būtu nepieciešams organizēt lekcijas, kursus, seminārus dažādām mērķauditorijām, pirms tam analizējot konkrētās auditorijas vajadzības, tādejādi spējot piedāvāt un izklāstīt jau konkrētu piedāvājumu katrai nepieciešamībai.
3. Iepriekš minēto priekšlikumu īstenošanas laikā svarīgi veicināt iedzīvotāju izpratni tieši par ēnas pusēm, kas seko naudas glabāšanai mājās. Iedzīvotāji neapzinās inflācijas risku, kas apdraud uzkrātos līdzekļus.

II. Priekšlikumi komercbankām, apdrošināšanas sabiedrībām, krājaizdevu sabiedrībām:

1. jāveicina līdzekļu piesaiste noguldījumu veidā, realizējot atbilstošas reklāmas kampaņas, piedāvājot klientiem finanšu konsultācijas uzkrājumu veidošanas jomā un iesācējiem, kuriem ir pietiekošs finanšu līdzekļu potenciāls, piedāvājot augstākas procentu likmes.
2. atsevišķām bankām, apdrošināšanas sabiedrībām nepieciešams krasi uzlabot elektroniskās informācijas veidu. Šobrīd atsevišķām bankām mājaslapu izkārtojums un informācijas pieejamība ir apgrūtināta ar daudzām sadaļām, bet bez konkrētām vadlīnijām. ņemot vērā to, ka daudz cilvēku mūsdienās iegūst informāciju no sākuma elektroniskā veidā aizņemtības vai citu iemeslu dēļ, nepārskatāma, ierobežota informācija neveicina konkrētās iestādes pakalpojumu izmantojamību.
3. komercbankām būtu nepieciešams uzlabot konsultāciju laiku, domājot arī par tiem, kas ikdienā strādā pilnu darba laiku un fiziski konsultācijai neatrodas laika. Nepieejami konsultatīvie laiki veicina mazāk pārdomātu lēmumu pieņemšanu to iedzīvotāju vidū, kam nav atbilstošas zināšanas finanšu jomā.

III. Priekšlikumi uzņēmumiem:

1. uzņēmumiem pēc brīvprātības principa sadarbībā ar Finanšu ministriju būtu nepieciešams realizēt projektus, kas paredz uzņēmuma vadības iesaisti savu darbinieku finanšu prātības veicināšanā, neatkarīgi no

ieņemamās profesijas vai atalgojuma līmeņa (it sevišķi uzņēmumos ar lielu darbinieku skaitu, uzņēmumos, kas nav finanšu iestādes vai kas nav ar finansēm saistīti uzņēmumi). Uzņēmumi saviem darbiniekiem var piedāvāt kursus par konkrētām finanšu tēmām, t.sk., par uzkrājumiem, sadarbībā ar finanšu institūcijām, piedāvāt konkrētus finanšu pakalpojumus uzkrājumu veidošanai. Uzņēmumam, sadarbojoties ar konkrēto komercbanku, pie noteikta darbinieku pieteikumu skaita konkrētajam finanšu produktam komercbanka var piedāvāt izdevīgākus nosacījumus, piemēram, augstākas procentu likmes pirmajā gadā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Adema Y., Pozzi L.** *Business cycle fluctuations and household saving in OECD countries: A panel data analysis.* In *European Economic Review*, October 2015. 214. – 233. lpp.
2. **Apsītis Ģ., Aščuks I., Cērps U., Kokorevičs G., Ozols Ģ., Sedlenieks A., Zulģis H.** *Vērtspapīru tirgus zinības.* – Rīga: Jumava, 2003. 211. lpp.
3. *Banku darbība.* – Rīga: Juventa, 1997. 166. lpp.
4. **Briede I.** *Banku finanšu pakalpojumi. Otrais, papildinātais izdevums.* – Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2004. 123. lpp.
5. **Briede I., Liepiņa R.** *Bankas noguldījumi un aizdevumi, to raksturojums un kontrole.* – Rīga: SIA “Turības mācību centrs”, 1997. 71. lpp.
6. **Lībermans G.** *Nauda Inflācija.* – Rīga: SIA “Kamene”, 1999. 140. lpp.
7. **Mauldin T.A., Henager R., Bowen C.F., Cheang M.** *Barriers and Facilitators to Saving Behavior in Low- to Moderate-Income Households.* *Journal of Financial Counseling & Planning*, July 1, 2016. 231. – 237. lpp.
8. **Najat El Mekkaoui de Freitas, Joaquim Oliveira Martins.** *Health, pension benefits and longevity: How they affect household savings?* *The Journal of the Economics of Ageing*, April 2014. 21. – 28. lpp.
9. **Šēfers B.** *Ceļš uz finansiālo brīvību.* – Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998. 261. lpp.
10. **Verjē T.** *Finanšu fitness.* – Rīga: Nordik, 2005. 249. lpp.
11. *Ābece.* Pieejams: <http://www.klientuskola.lv/lv/abece/bazes-klients.html> (skatīts 01.11.2016)
12. *Banku kompass.* Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/> (skatīts 20.11.2016)
13. *Compensa Life apdrošināšanas pakalpojumi.* Pieejams: <http://www.compensalife.eu/LV/show.asp?docID=public.products> (skatīts 20.11.2016)
14. *Finanšu un kapitāla tirgus regulēšanas un pārraudzības stratēģija 2015. – 2017. gadam.* Pieejams: http://www.fktk.lv/attachments/article/1505/Strategija_2015_17-FKTK_grozijumi_2_2810.pdf (skatīts 12.12.2016)
15. *FKTK: Mājsaimniecību kopējie uzkrājumi pieauguši gandrīz par miljardu eiro.* Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/mediju-telpa/pazinojumi-masu-informacijas-l/arhivs/2015/867-2015-04-22-fktk-majsaimniecibu-kopejie-uzkrajumi-pieaugusi-gandriz-par-miljardu-eiro.html> (skatīts 15.11.2016)

16. *Household savings*. Pieejams: <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm> (skatīts 20.12.2016)
17. *Krāšana zemo likmju laikmetā - kā mainījušies Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanas paradumi?* Pieejams: <https://www.swedbank.lv/zinas/13.04.2016/>(skatīts 10.12.2016)
18. *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratības stratēģija 2014-2020*. Pieejams: http://www.fktk.lv/texts_files/FIN_STRATEGIJA_042014.pdf (skatīts 10.12.2016)
19. *Latvijas iedzīvotāju finanšu pratība. Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti 2015. gada marts/aprīlis*. Pieejams: http://www.klientuskola.lv/images/Latvijas_finansu_pratiba_FKTF_2015.pdf (skatīts 12.12.2016)
20. *Mainījies Latvijas lielāko banku trijnieks*. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/165837-mainijies-latvijas-lielako-banku-trijnieks.htm> (skatīts 20.11.2016)
21. *Par Compensa Life*. Pieejams: <http://www.compensalife.eu/LV/show.asp?docID=public.compensalife> (skatīts 20.11.2016)
22. *Pensiju plānu rezultāti*. Pieejams: <https://ib.swedbank.lv/private/investor/pensions/allFunds/list> (skatīts 20.11.2016)
23. *Pensiju 2. līmenis*. Pieejams: <https://ib.swedbank.lv/private/investor/pensions/pillar2> (skatīts 20.11.2016)
24. *Procentu likmju statistika*. Pieejams: <https://www.bank.lv/statistika/procentu-likmju-statistikas-raditaji/galvenas-procentu-likmes> (skatīts 10.12.2016)
25. Svetlana Saksonova. *Indivīds kā patērētājs (e-grāmata)*. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16580#ch3242> (skatīts 01.11.2016)
26. Svetlana Saksonova. *Nauda, tās veidi un funkcijas (e-grāmata)*. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16581>(skatīts 01.11.2016)
27. *Tirgus dalībnieki*. Pieejams: <http://www.fktk.lv/lv/tirgus-dalibnieki/kreditiestades/bankas1.html> (skatīts 15.11.2016)
28. *Top 9 Factors Affecting Household Consumption and Saving*. Pieejams: <http://www.economicdiscussion.net/consumption-function/top-9-factors-affecting-household-consumption-and-saving/20683> (skatīts 15.11.2016)

29. *Uzkrājumi Latvijā.* Pieejams:
https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/dm_2009-1.pdf (skatīts
20.12.2016)
30. *Uzkrājumu loma krīžu pārvarēšanā.* Pieejams:
<https://www.makroekonomika.lv/uzkrajumu-loma-krizu-parvaresana> (skatīts
20.12.2016)
31. *Uzkrājumus veidot nav sarežģīti.* Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/171418-uzkrajumus-veidot-nav-sarezgiti/?show=coment> (skatīts 06.11.2016)

PIELIKUMI

1. pielikums.

Latvijas finanšu tirgus dalībnieki

uz 2016. gada decembri. Avots: FKTK

Bankas

1. ABLV Bank AS
2. Baltikums Bank AS
3. Akciju sabiedrība "Baltic International Bank"
4. "Swedbank" AS
5. Bank M2M Europe AS
6. AS "NORVIK BANKA"
7. AS Expobank
8. AS "SEB banka"
9. AS "Meridian Trade Bank"
10. AS DNB banka
11. AS "PrivatBank"
12. Akciju sabiedrība "Reģionālā investīciju banka"
13. Akciju sabiedrība "Rietumu banka"
14. Akciju sabiedrība "Latvijas pasta banka"
15. Akciju sabiedrība "Ciitadele banka"
16. Rigensis Bank AS

Apdrošināšanas kompānijas

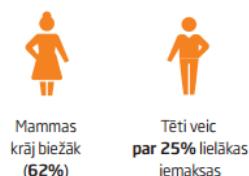
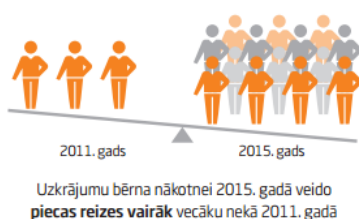
1. "BALTA" AAS
2. "BALTIJAS APDROŠINĀŠANAS NAMS" AAS
3. "Baltikums Vienna Insurance Group" AAS
4. "Balcia Insurance" SE
5. "SEB Dzīvības apdrošināšana" AAS
6. "CBL Life" AAS
7. "BTA Insurance Company" AAS

AS "Swedbank" uzkrājuma bērna nākotnei infografika

Uzkrājums bērna nākotnei

Iespēja ar nelielām, regulārām iemaksām ilgtermiņā sarūpēt nozīmīgu uzkrājuma summu bērnam.

25 līdz 50 eiro

Tāda ir populārākā summa, ko vecāki Latvijā ik mēnesi atvēl uzkrājuma veidošanai bērna nākotnei

Katrs septītais vecāks ik mēnesi uzkrājumam bērna nākotnei **novirza 50 eiro un vairāk**

62% uzsāk krāt līdz ar bērna **6. dzimšanas dienu**

38% veido uzkrājumu jau bērna **pirmajos 4 dzīves gados**

82% vecāku izveidoto uzkrājumu uzdāvinās savam bērnam **18. dzimšanas dienā**

Populārākie mērķi uzkrājuma veidošanai:

Izglītības izdevumu segšanai

Lielāku pirkumu veikšanai

Finanšu rezervei

Piemērs*

Sākot veidot uzkrājumu brīdī, kad bērns sasniedzis 5 gadu vecumu un ik mēnesi šim mērķim atvēlot **40 eiro**, līdz bērna 18. dzimšanas dienai būsiet sarūpējis dāvanu **7300 eiro** apmērā

* Aprēķinātas vērtības ir ilustratīvs piemērs. Aprēķinos ir izmantots prognožu kalkulators ib.swedbank.lv → Uzkrājumi, pensija, ieguldījumi → Dzīvības apdrošināšana → Uzkrājums bērna nākotnei → Prognožu kalkulators. Kalkulatora aprēķinos izmantotā ieguldījumu vidējā gada ienesīgumu prognoze negarantē līdzvērtīgu ienesīgumu nākotnē. 7300 eiro ir vidējā studiju maksa par bakalaura grāda iegūšanu kādā no Latvijas augstskolām.

Sāc uzkrāt sava bērna nākotnei jau tagad! www.ib.swedbank.lv

Aptaujas anketa "Uzkrājumu veidošana"

Uzkrājumu veidošana

Sveicināti!

Esmu Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes studente. Sava noslēguma darba ietvaros veicu pētījumu par Latvijas iedzīvotāju uzkrājumu veidošanu. Esmu izstrādājusi aptaujas anketu, ar kuras palīdzību vēlos noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli, zināšanas un tendences uzkrājumu veidošanā.

Anketa ir anonīma un aizņems ne vairāk kā 5 - 10 minūtes Jūsu laika. Atbildes tiks izmantotas tikai apkopotā veidā.

Jau iepriekš paldies par izrādīto interesi un sniegtajām atbildēm!

Norādiet informāciju par sevi:

Dzimums	----
Vecums	----
Izglītības līmenis	Pamatskolas
Nodarbošanās	Administratīvais darbs / Asistēšana

1. Lūdzu norādiet savu aptuveno ikmēneša neto ienākumu līmeni ("uz rokas")!

- līdz 200 EUR
- 200 - 400 EUR
- 400 - 600 EUR
- 600 - 800 EUR
- 800 - 1000 EUR
- virs 1000 EUR

2. Vai Jūs veidojat uzkrājumus?

- Jā
- Nē
- Dažkārt

3. Lūdzu norādiet iemeslu, kāpēc neveidojat uzkrājumus! (lūdzu norādiet vienu variantu, kas visvairāk atbilst patiesībai!)

- Naudas pietiek tikai pamatvajadzībām (pārtika, rēķini, kredīti, izdevumi bērnu vajadzībām u.tml.)
- Nav nepieciešams
- Visu ko nopelnu, līdz nākamajai algai iztērēju
- Cits iemesls (lūdzu norādiet!)

4. Kādiem mērķiem Jūs veidojat uzkrājumus? (vairākas atbildes iespējamās)

- Ceļojumiem
- Bērnu nākotnei
- Vecumdienām (pensijai)
- Neparedzētiem gadījumiem
- Lielākam pirkumam (piemēram, sadzīves tehnikas vai auto iegādei)
- Mājokļa iegādei un/vai remontam
- Izglītībai
- Cits variants (lūdzu norādīt!)

5. Kādā veidā Jūs veidojat uzkrājumus? (lūdzu norādīt vienu variantu, kas visvairāk atbilst patiesībai!)

- Atlieku naudas summu, kas paliek pāri pēc visiem izdevumiem
- Noteiktā laika periodā atlieku noteiktu naudas summu
- Kā sanāk - kad ir lieki līdzekļi, tad arī atlieku
- Cits variants (lūdzu norādīt!)

6. Cik regulāri Jūs atliekat naudu uzkrājumiem? (lūdzu norādīt vienu variantu, kas visvairāk atbilst patiesībai!)

- Vismaz reizi nedēļā
- Vismaz reizi mēnesī
- Vismaz reizi pusgadā
- Vismaz reizi gadā
- Grūti pateikt, jo uzkrājumus veidoju neregulāri

7. Cik lielu summu Jūs mēdzat atlikt vienā reizē, veidojot uzkrājumus? (lūdzu norādīt vienu variantu, kas visvairāk atbilst patiesībai!)

- Zem 10 EUR
- 10 - 50 EUR
- 50 - 100 EUR
- 100 - 150 EUR
- 150 - 200 EUR
- Virs 200 EUR

8. Kur Jūs glabājat savus naudas uzkrājumus? (vairākas atbildes iespējamās)

- Mājās (piemēram, aploksnē skapī, krājkasītē, seifā u.tml.)
- Savā norēķinu kontā
- Bankā, izmantojot uzkrājumiem paredzētos pakalpojumus (piemēram, krājkonts, termiņdepozīts u.tml.)
- Citā finanšu institūcijā

9. Ja glabājat savus uzkrājumus mājās, lūdzu norādiet iemeslu! (vairākas atbildes iespējamās)

- Vienmēr varu piekļūt saviem uzkrājumiem, ja rodas vajadzība
- Bankām un citām finanšu institūcijām neuzticos
- Mājās glabāt uzkrājumus ir vienkāršāk nekā bankā vai citā finanšu institūcijā
- Nezinu, kur citur var glabāt uzkrājumus
- Neglabāju uzkrājumus mājās
- Cits variants (lūdzu norādiet!)

10. Ja glabājat savus uzkrājumus bankā vai citā finanšu institūcijā, lūdzu norādiet iemeslu! (vairākas atbildes iespējamās)

- Labāk uzticu savu naudu profesionāļiem, tā jūtos drošāk
- Man nepatīk skaidru naudu glabāt mājās
- Mani uzkrājumi nes man papildu ienākumus
- Neglabāju uzkrājumus bankā vai citā finanšu institūcijā
- Cits variants (lūdzu norādiet!)

11. Lūdzu norādiet, kādus banku vai citu finanšu institūciju pakalpojumus Jūs izmantojat, veidojot uzkrājumus! (vairākas atbildes iespējamās)

- Krājkonts
- Depozīts
- 3. pensiju līmenis
- Uzkrājošā apdrošināšana
- Neizmantoju šādus pakalpojumus, veidojot uzkrājumus
- Cits variants (lūdzu norādiet!)

12. Vai Jūs esat dzirdējis/-usi par uzkrājumiem, kas nes peļņu?

- Jā
- Nē
- Iespējams, bet neesmu pārliecināts/-a

13. Vai Jūs vēlētos, lai Jūsu uzkrājumi nestu Jums peļņu?

- Jā
- Nē
- Grūti pateikt
- Mani uzkrājumi jau nes peļņu

14. Vai Jūs vēlētos uzzināt vairāk par uzkrājumu veidošanas iespējām, ko piedāvā bankas vai citas finanšu institūcijas?

- Jā
- Nē
- Grūti pateikt

Bakalaura darbs „Latvijas iedzīvotāju uzkrājumi” izstrādāts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Linda Bērziņa _____
(paraksts) (datums)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja(s): Dr. ekon., profesore Ramona Rupeika-Apoga

(paraksts) (datums)

Recenzents: M.ekon., lektore Larisa Bule _____
(paraksts) (datums)

Darbs iesniegts Finanšu katedrā _____

Dekāna pilnvarotā studiju metodiķe: Alla Ščukina _____

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījumu komisijas sēdē

_____ prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____
(vārds, uzvārds) (paraksts)